

ÚSTAV PAMĚTI NÁRODA
Miletičova 19, P. O. Box 29, 820 18 Bratislava 218

**Výročná správa
o činnosti Ústavu pamäti národa
za rok 2021**

Bratislava 2022

OBSAH

1	ÚVOD	4
2	ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O ČINNOSTI ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA	5
2.1	Činnosť orgánov Ústavu pamäti národa	5
2.2	Organizačná štruktúra	6
2.3	Personálne zabezpečenie	7
2.4	Financovanie	8
2.5	Tlač a médiá	10
2.6	Agenda súdnych sporov	11
2.7	Poskytovanie informácií štátnym orgánom	11
2.8	Medzinárodná spolupráca	11
2.9	Spolupráca s ďalšími partnermi	12
3	AGENDA ÚČASTNÍKOV A VETERÁNOV PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA	13
3.1	Agenda účastníkov protikomunistického odboja	13
3.2	Agenda veteránov protikomunistického odboja	13
4	INFORMATIKA	15
4.1	Správa informačného systému ÚPN	15
4.2	Zverejňovanie informácií na internetových a intranetových stránkach	15
5	ARCHÍV	17
5.1	Delimitácie	17
5.2	Archívne fondy	18
5.3	Akvizičná činnosť	18
5.4	Bádatelňa	19
5.5	Knižnica	20
5.6	Digitalizácia archívnych dokumentov	20
5.7	Sprístupňovanie	20
5.8	Evidencie a databázy – archívny informačný systém	22
5.9	Odborná a osvetová činnosť	22
6	VEDECKÝ VÝSKUM A DOKUMENTÁCIA	24
6.1	Okruhy vedeckého výskumu a dokumentácie	24
6.2	Agenda zákona o odoberaní nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu	30
6.3	Vedecké a odborné konferencie, kolokviá a semináre	31
6.4	Účasť na vedeckých konferenciách a seminároch	40
6.5	Publikačná činnosť zamestnancov	43

7	VYDANÉ PUBLIKÁCIE	50	
7.1	Edícia Monografie	50	
7.2	Edícia Dokumenty	52	
7.3	Mimo edície	53	
7.4	Časopis <i>Pamäť národa</i>	54	
8	AUDIOVIZUÁLNA TVORBA	58	
8.1	Zaznamenávanie výpovedí svedkov obdobia neslobody		58
8.2	Produkcia a distribúcia dokumentárnych filmov	58	
9	POPULARIZAČNÉ A OSVETOVÉ AKTIVITY	59	
9.1	Festival slobody	59	
9.2	Diskusné podujatia	60	
9.3	Prednášková činnosť	62	
9.4	Výstavy	63	
9.5	Informačné bulletiny pre študentov	64	
9.6	Vzdelávacie videá	65	
9.7	Iné aktivity	66	
10	ZÁVER	69	

1 ÚVOD

Ústav pamäti národa (ÚPN) je verejnoprávna inštitúcia so sídlom v Bratislave, zriadená zákonom č. 553/2002 Z. z. o sprístupnení dokumentov o činnosti bezpečnostných zložiek štátu 1939 – 1989 a o založení Ústavu pamäti národa a o doplnení niektorých zákonov (zákon o pamäti národa). Medzi jeho úlohy patrí úplne a nestrannne hodnotiť obdobie neslobody, sprístupňovať dokumenty o prenasledovaní osôb, zverejňovať údaje o vykonávateľoch tohto prenasledovania, dávať podnety na trestné stíhanie zločinov a trestných činov, poskytovať potrebné informácie orgánom verejnej moci, systematicky zhromažďovať a odborne dokumentačne spracovávať všetky druhy informácií, dokladov a dokumentov vzťahujúcich sa na obdobie neslobody, propagovať myšlienky slobody a obrany demokracie, rozhodovať o priznaní postavenia účastníka a veterána protikomunistického odboja a poskytovať verejnosti výsledky svojej činnosti, hlavne zverejňovať a sprístupňovať informácie o období neslobody 1939 – 1989 a o činoch a osudoch jednotlivcov, vydávať a šíriť publikácie a audiovizuálne diela vrátane vlastnej tvorby dokumentárnych filmov, organizovať vzdelávacie a kultúrno-spoločenské podujatia, prednášky, výstavy, semináre, odborné konferencie alebo diskusné fóra.

Výročná správa hodnotí činnosť ÚPN z hľadiska účelu jeho zriadenia, dokumentuje plnenie úloh a aktivity, ktoré ÚPN vykonával, materiálne a organizačné zabezpečenie plnenia úloh uložených zákonom č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa. Zaoberá sa všetkými aspektmi pôsobenia ÚPN v roku 2021. Približuje činnosť orgánov ústavu a výsledky v oblasti sprístupňovania dokumentov, činnosti archívu, vedeckovýskumných, dokumentačných, publikačných, vzdelávacích a osvetových aktivít.

Medzi priority ústavu v roku 2021 patrila aplikácia zákonov o protikomunistickom odboji a o odoberaní nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu, delimitácia dokumentov z rezortov vnútra a spravodlivosti, ako aj riešenie priestorovej situácie ústavu a predsedníctvo v rámci riadiaceho výboru Európskej siete Pamäť a solidarita. Realizáciu plánovaných zámerov a aktivít výrazne determinovala epidemická situácia a z nej vyplývajúce obmedzenia.

Výročnú správu o činnosti vypracovala Správna rada ÚPN dňa 27. apríla 2022. V Dozornej rade ÚPN ju Správna rada ÚPN prerokovala dňa 27. apríla 2022.

2 ZÁKLADNÉ INFORMÁCIE O ČINNOSTI ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

2.1 ČINNOSŤ ORGÁNOV ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

Štatutárnym orgánom ústavu je po novele zákona o pamäti národa z roku 2017 Správna rada ÚPN. Do pôsobnosti Správnej rady ÚPN okrem iného patrí vypracúvať návrh rozpočtu ústavu a ročnej účtovnej závierky a predkladať ich na prerokovanie vláde, schvalovať organizačný poriadok ústavu, mzdový poriadok, rokovací poriadok správnej rady ÚPN a ich zmeny, vymenúvať a odvolávať vedúcich organizačných zložiek ústavu, ako aj vypracovať výročnú správu o činnosti ústavu za predchádzajúci rok. Správna rada taktiež každoročne pripravuje Plán činnosti ÚPN.

Správna rada ÚPN má deviatich členov. Funkciu člena Správnej rady ÚPN počas celého roka 2021 vykonávali: doc. Mgr. Juraj Buzalka, PhD., M. A.; prof. Mgr. Martin Homza, PhD.; Mgr. Matej Medvecký, PhD.; Ing. arch. Mgr. Ján Pálffy, PhD.; PhDr. Richard Pavlovič, PhD.; Mgr. Marína Zavacká, PhD., a PhDr. Peter Zelenák, CSc. V roku 2021 sa skončil mandát člena Správnej rady ÚPN PhDr. Slavomírovi Micháľkovi, DrSc., a prof. PaedDr. Martinovi Pekárovi, PhD. Na uvoľnené miesta Národná rada SR s účinnosťou od 1. mája 2021 zvolila doc. PhDr. Mareka Syrného, PhD., a prezidentka SR s účinnosťou od 17. augusta 2021 vymenovala PhDr. Moniku Vrzgulovú, CSc. Funkciu predsedu Správnej rady ÚPN vykonáva od 15. marca 2019 Ing. arch. Mgr. Ján Pálffy, PhD. Funkciu podpredsedníčky Správnej rady ÚPN vykonáva od 11. júna 2021 Mgr. Marína Zavacká, PhD.

V roku 2021 mala Správna rada ÚPN desať riadnych zasadnutí, na ktorých prijala 126 uznesení. Ďalších 17 uznesení prijala písomnou procedúrou *per rollam*. Správna rada ÚPN rokovala o základných rozhodnutiach dotýkajúcich sa činnosti ústavu, schvalovala interné akty a ich úpravy, ako aj úlohy a projekty, kontrolovala plnenie úloh a riešila situácie, ktoré súviseli s prijímaním nových zamestnancov. Na zasadnutia správnej rady boli podľa potreby pozývaní vedúci zamestnanci ústavu, ktorí informovali o práci jednotlivých útvarov.

Výročnú správu o činnosti ÚPN za rok 2020 predstavil predseda správnej rady vo Výbore Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny dňa 15. júna a v pléne Národnej rady Slovenskej republiky 30. júna 2021 (plénum NR SR správu vzalo na vedomie 30. júna 2021). Dňa 14. júna vo Výbore Národnej rady Slovenskej republiky pre ľudské práva a národnostné menšiny taktiež predstavil Ročnú účtovnú závierku ÚPN za rok 2020 a 16. novembra Návrh rozpočtu ÚPN na rok 2022 (plénum NR SR návrh schválilo 14. decembra 2021).

Dozorná rada ÚPN je najvyšším kontrolným orgánom ústavu, dozerá na činnosť a hospodárenie ústavu a Správnej rady ÚPN. Podľa povahy vecí zistené nedostatky

oznamuje Správnej rade ÚPN, prezidentovi Slovenskej republiky, vláde Slovenskej republiky alebo Národnej rade Slovenskej republiky. Na svojich zasadnutiach bola informovaná predstaviteľmi a pracovníkmi ÚPN o činnosti ústavu a jeho jednotlivých zložiek. V zmysle zákona v nej správna rada prerokovala ročnú účtovnú závierku a správu o činnosti ÚPN za rok 2020, ako aj návrh rozpočtu na rok 2022. V roku 2021 ukončila pôsobenie Dozorná rada ÚPN v zložení doc. JUDr. Juraj Hamulák, PhD. (predseda Dozornej rady ÚPN), PhDr. László Bukovszky a Terézia Holecová. Národná rada SR s účinnosťou od 1. mája 2021 vymenovala do funkcie člena Dozornej rady ÚPN Mgr. Martina Slávika a Juraja Olejčka, DiS. art. Ministerka spravodlivosti SR s účinnosťou od 1. septembra 2021 vymenovala do funkcie člena Dozornej rady ÚPN MUDr. Tomáša Sterna. Na zasadnutí Dozornej rady ÚPN 14. septembra 2021 bol za jej predsedu zvolený Mgr. Martin Slávik.

2.2 ORGANIZAČNÁ ŠTRUKTÚRA

Od septembra 2020 sa ÚPN člení na tri odbory, ktoré zabezpečujú správu a sprístupňovanie archívnych dokumentov, ako aj ich digitalizáciu (Archív ÚPN), spracovanie informácií obsiahnutých v archívnych dokumentoch i svedectiev pamätníkov a ich sprostredkovanie verejnosti (Centrum výskumu obdobia neslobody) a činnosti potrebné pre riadny chod inštitúcie (Kancelária ÚPN).

Archív ÚPN eviduje, zhromažďuje, spravuje, spracúva, sprístupňuje, zverejňuje, využíva a ochraňuje dokumenty bezpečnostných orgánov Nemeckej tretej ríše a Zväzu sovietskych socialistických republík a bezpečnostných orgánov štátu, vytvorené a zhromaždené v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989. Vykonáva akvizičnú činnosť, realizuje výskum v oblasti archívniectva a pomocných vied historických a podieľa sa na osvetovej a výstavnej činnosti. Organizačnými zložkami archívu sú sekretariát, oddelenie fondov a zbierok, oddelenie bádateľne a knižnice a oddelenie evidencií a databáz.

Centrum výskumu obdobia neslobody realizuje základný a aplikovaný výskum obdobia neslobody, vykonáva rekonštrukciu mocenského aparátu a represívnych zložiek štátu obdobia neslobody, dokumentuje zločiny nacizmu a komunizmu. Prostredníctvom publikačných, vzdelávacích, osvetových, výstavných a audiovizuálnych aktivít, vedeckých a kultúrnych podujatí prezentuje výsledky svojej činnosti verejnosti a podieľa sa tak na šírení hodnôt slobody, humanizmu a demokracie. Organizačnými zložkami centra sú sekretariát, referát edičnej činnosti, oddelenie dokumentácie, oddelenie výskumu a vzdelávania a oddelenie audiovizuálnej tvorby.

Kancelária ÚPN zabezpečuje a koordinuje administratívnu, organizačnú a podpornú činnosť Ústavu pamäti národa a orgánov ústavu, medzinárodnú spoluprácu, personálnu agendu, mediálne výstupy a kontakt s novinármi, právnu agendu, agendu účastníkov a veteránov protikomunistického odboja, financovanie z mimorozpočtových zdrojov, ekonomickú a finančnú agendu, vnútornú správu a správu informačných systémov.

Organizačnými zložkami kancelárie sú sekretariát, personálny referát, tlačový referát, referát podateľne a registratúrneho strediska, právny referát, referát/oddelenie účastníkov a veteránov protikomunistického odboja, organizačný referát, oddelenie ekonomiky a správy a oddelenie informačných technológií.

V roku 2021 sa uskutočnila jedna organizačná zmena, v rámci ktorej vzniklo z referátu oddelenie účastníkov a veteránov protikomunistického odboja Kancelárie ÚPN. Zmeny si vyžiadalo personálne posilnenie uvedenej organizačnej zložky ÚPN v súvislosti s aplikáciou zákona o protikomunistickom odboji.

2.3 PERSONÁLNE ZABEZPEČENIE

K 1. januáru 2021 bolo v pracovnom pomere na ÚPN 64 zamestnancov (z toho 3 zamestnankyne boli na rodičovskej dovolenke) a k 31. decembru 2021 bolo v pracovnom pomere 82 zamestnancov (z toho 3 na rodičovskej dovolenke a 1 na materskej dovolenke). Do pracovného pomeru počas roka nastúpilo 21 zamestnancov. Pracovný pomer ukončili 3 zamestnanci.

Vysokoškolské vzdelanie malo 65 zamestnancov (16 pracovníkov III. stupňa, 47 pracovníkov II. stupňa a 2 pracovníci I. stupňa), čo spolu predstavuje viac ako 79 % z celkového počtu zamestnancov evidovaných ku koncu roka 2021. Stredoškolské vzdelanie malo 17 zamestnancov (7 úplné stredné všeobecné a 10 úplné stredné odborné vzdelanie), čo predstavuje necelých 21 %. Šestnásť zamestnancov ÚPN malo vedecko-akademickú hodnosť PhD. (takmer 20 % z celkového počtu zamestnancov ústavu).

Počas roka 2021 sa uskutočnili viaceré zmeny v personálnom obsadení funkcií vedúcich pracovníkov. Kanceláriu ÚPN riadil Mgr. Jerguš Sivoš, PhD. (vo funkcii od 9. októbra 2020). Oddelenie ekonomiky a správy riadila do 31. októbra 2021 Ing. Mariana Dudášová (do funkcie vymenovaná Správnou radou ÚPN s účinnosťou od 11. júna 2021) a od 1. novembra do 27. decembra 2021 Mgr. Zuzanna Lajčiaková. Oddelenie účastníkov a veteránov protikomunistického odboja riadil z poverenia od 1. decembra 2021 Mgr. Lukáš Obšitník. Archív ÚPN riadil do 5. februára 2021 na základe poverenia Ľ. Ďurina. Na základe interného výberového konania vymenovala Správna rada ÚPN do funkcie riaditeľa Archívu ÚPN s účinnosťou od 5. februára 2021 Mgr. Pavla Pytlíka, ktorý z osobných dôvodov požiadal o uvoľnenie z funkcie k 31. októbru 2021. V nasledujúcom období riadila Archív ÚPN z poverenia Mgr. Jana Maťašová. Oddelenie fondov a zbierok riadila Mgr. Jana Maťašová (do funkcie vymenovaná Správnou radou ÚPN s účinnosťou od 11. júna 2021) a oddelenie knižnice a bádateľne riadil do 4. februára 2021 Mgr. Pavol Pytlík, do 26. novembra 2021 Mgr. Valéria Vajdaková (do funkcie vymenovaná Správnou radou ÚPN s účinnosťou od 11. júna 2021) a od 1. decembra 2021 Mgr. Ingrid Tišliarová. Funkciu vedúceho Centra výskumu obdobia neslobody riadil z poverenia Mgr. Peter Jašek,

PhD. Oddelenie dokumentácie riadil z poverenia Mgr. Michal Miklovič. Oddelenie audiovizuálnej tvorby viedol z poverenia Mgr. et Mgr. Ján Endrődi. Oddelenie informačných technológií, oddelenie evidencií a databáz, ako aj oddelenie výskumu a vzdelávania riadili v zmysle organizačného poriadku riaditeľa odborov.

Zamestnanci si aj v roku 2021 individuálne zvyšovali svoje vzdelanie. Prevažujúcou formou systematického vzdelávania zamestnancov bolo absolvovanie odborných kurzov a školení. V súvislosti s realizáciou úloh v oblasti správy registratúry ÚPN sa poverení pracovníci jednotlivých organizačných zložiek zúčastnili na školeniach o vedení a správe registratúry a administratívneho systému. Novoprijatí zamestnanci sa oboznámili s BOZP, s predpismi o ochrane osobných údajov a so základnými internými normami ÚPN a podľa pôsobnosti a odbornej činnosti sa zúčastňovali aj na školeniach v oblastiach personalistiky, ekonomiky a rozpočtu, správy majetku štátu, vedenia účtovníctva a pod.

2.4 FINANCOVANIE

ÚPN mal na rok 2021 schválený transfer zo štátneho rozpočtu vo výške 2 199 409 €, v tom bežný transfer 2 199 409 € a kapitálový transfer nebol schválený. Zostatok kapitálového transferu z roku 2020 bol vo výške 115 143 €. Počas roka 2021 bol Ministerstvom financií SR transfer zo štátneho rozpočtu zvýšený o 5 511 497 €, v tom bežný transfer zvýšený o 131 497 € a kapitálový transfer zvýšený o 5 380 000 €. Úpravy rozpočtu boli realizované na základe žiadostí ÚPN schválených Ministerstvom financií SR.

Prvá úprava bola realizovaná na základe listu MF SR zo dňa 30. 3. 2021, finančné prostriedky vo forme kapitálových výdavkov vo výške 5 050 000 € boli určené na obstaranie nehnuteľného majetku vo vlastníctve SR do správy ústavu. Nehnuteľný majetok na Krížnej ulici č. 42 v Bratislave by mal po rekonštrukcii slúžiť ako sídlo Ústavu pamäti národa. Druhá úprava bola realizovaná na základe listu MF SR zo dňa 30. 7. 2021, išlo o finančné prostriedky vo forme bežných výdavkov na personálne posilnenie ústavu v nadväznosti na legislatívne zmeny v kategóriách mzdy, odvody do poisťovní a tovary a služby. Zmeny sa týkali prijatia novely zákona č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji a novely zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa. Tretia úprava bola realizovaná na základe listu MF SR zo dňa 6. 9. 2021, finančné prostriedky vo forme bežných výdavkov boli určené na služby projektového a stavebného manažmentu vo fáze prípravy obnovy budovy na Krížnej ul. Štvrtá úprava bola realizovaná na základe listu MF SR zo dňa 20. 12. 2021, išlo o finančné prostriedky vo forme kapitálových výdavkov na vypracovanie podkladov nevyhnutných na ekonomické hodnotenie investície – rekonštrukcie sídla ÚPN.

Po úpravách realizovaných na základe žiadostí ústavu adresovaných MF SR bol celkový rozpočet ÚPN k 31. decembru 2021 vo výške 7 826 049 €, v tom bežný transfer 2 330 906 € a kapitálový transfer 5 495 143 €. Finančné prostriedky boli použité na financovanie úloh vyplývajúcich zo zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa.

Bežné výdavky boli čerpané na odmeňovanie zamestnancov v sume 1 172 564 €, na poisťné a príspevky do poisťovní 479 978 €, na tovary a služby 661 453 €, na transfery jednotlivcom 16 531 €, v tom na odchodné 4 379 €, na príspevok na stravovanie zamestnancov 9 332 € a na nemocenské dávky 2 820 €. V rámci tovarov a služieb boli prostriedky čerpané na nájomné za prenájom kancelárskych a archívnych priestorov 102 533 €, výdavky na služby v kancelárskych priestoroch využívaných ÚPN na základe výpožičky 39 029 € (ÚPN nemá vlastné priestory), v zmysle zákona o pamäti národa boli členom Správnej a Dozornej rady ÚPN hradené odmeny za výkon funkcie vo výške 213 681 €. Výdavky v rámci tovarov a služieb boli čerpané na materiálno-technické zabezpečenie činnosti ÚPN a organizovanie podujatí v rámci výkonu zákonom stanovených činností hlavne v oblasti verejného vzdelávania, systematického zhromažďovania, odborného, vedeckého a dokumentačného spracovávania informácií, dokladov, dokumentov vzťahujúcich sa na obdobie neslobody, poskytovanie výsledkov svojej činnosti predovšetkým publikačnou a prezentačnou činnosťou. Taktiež na ďalšie výdavky, ktoré súvisia so zabezpečením fungovania činnosti ÚPN, a to na zabezpečenie stravovania zamestnancov bolo čerpaných 22 213 €, na prídely do sociálneho fondu 10 416 €, na špeciálne služby 7 041 € (revízie zariadení, služby súvisiace s užívaním kancelárskych a archívnych priestorov), na činnosť zamestnancov mimo pracovného pomeru (vrátane zabezpečenia upratovania priestorov) 16 538 €. Prostriedky rozpočtované v rámci tovarov a služieb na realizáciu projektov Európskej siete pamätí a solidarita (ENRS) vo výške 50 000 € boli čerpané na realizáciu vzdelávacích projektov ako Hi-story lessons, In Between a informačné letáky pre študentov, ďalej na Festival slobody, medzinárodnú konferenciu *Komunistické strany 1956 – 1968*, sympóziu *Pamätí Európy* v Talline a na administratívne výdavky súvisiace so spoluprácou s ENRS.

Kapitálové výdavky boli čerpané vo výške 5 142 227 €: na nákup plošného a knižného skenera 41 975 €, nákup regálového systému do archívu ÚPN 26 352 € a nákup osobného motorového vozidla 23 900 €. Najväčšiu časť kapitálových výdavkov predstavovala suma vo výške 5 050 000 € za obstaranie nehnuteľného majetku vo vlastníctve SR do správy ústavu.

Finančné prostriedky pridelené zo štátneho rozpočtu na rok 2021 boli čerpané v celkovej sume 7 472 753 €, t. j. na 95,49 %, zostatok transferu zo štátneho rozpočtu bol 353 296 €, v tom zostatok z rozpočtu bežných výdavkov bol 380 € a z kapitálových výdavkov 352 916 €. Nevyčerpané prostriedky na kapitálové výdavky boli presunuté na čerpanie do nasledujúceho roka.

V roku 2021 získal ÚPN z predaja publikácií a za vydanie fotokópií 7 805 €. Od ostatných subjektov boli prijaté prostriedky na vydanie publikácie v celkovej sume 1 000 €.

Majetok ÚPN bol k 1. januáru 2021 v hodnote 676 066 €, znížený o oprávky v hodnote 609 506 €, zostatková hodnota majetku bola 66 560 €. V roku 2021 bol prírastok majetku v sume 5 142 227 €. ÚPN mal k 31. decembru 2021 majetok v hodnote 5 818 293 €,

znížený o oprávky v sume 671 264 €. Zostatková hodnota majetku k 31. decembru 2021 bola 5 147 029 €.

2.5 TLAČ A MÉDIÁ

Spolupráca ÚPN s médiami sa uskutočňovala v súvislosti s výsledkami odbornej činnosti, organizáciou vedeckých, osvetových podujatí, ako aj organizovaním pietnych spomienok, výročiami osobností a historických udalostí, ale aj v súvislosti so súdnymi spormi na ochranu osobnosti.

K najsledovanejším aktivitám ÚPN v roku 2021 patrili podujatia Festivalu slobody, konferencia Komunistické strany v sovietskom bloku 1956 – 1968. Od destalinizácie k ekonomickým reformám a vedecký seminár Deň samizdatu. V médiách taktiež rezonovali aktivity v súvislosti s 80. výročím prijatia tzv. Židovského kódexu, ku ktorému Ústav pamäti národa okrem iného pripravil návrh vyhlásenia vlády SR, ako aj témy súvisiace so zvyšovaním príplatkov k dôchodku politickým väzňom, skartáciou časti osobných spisov príslušníkov bezpečnostných zložiek Ministerstvom vnútra SR, so spomienkou na zakladateľa ÚPN Jána Langoša, ale aj so zverejnením štatistickej karty tajného spolupracovníka s krycím menom BUREŠ.

Odborníci ÚPN prostredníctvom médií priblížili udalosti augusta 1968 a novembra 1989, osobnosti protikomunistického odboja, trestné stíhanie komunistických funkcionárov a otázku nepremlčateľnosti trestných činov spáchaných v období komunistického režimu, metódy práce Štátnej bezpečnosti, udalosti Sviečkovej manifestácie, Barbarskej noci a konca 2. svetovej vojny, pád Berlínskeho múru, lustračný zákon, prenasledovanie Židov či obeť železnej opony.

Odborníci ÚPN sa zúčastnili na viacerých rozhlasových a televíznych debatách. Spolupracovali na príprave diskusných relácií z cyklu *Dejiny SK* (Slovenský rozhlas). Išlo o špecifické relácie zamerané na reflexiu dejín komunizmu na Slovensku, v súvislosti so 100. výročím založenia komunistickej strany. V rozhlasovej relácii *Historická Nočná pyramída* vystúpili B. Kinčok (témy *politické procesy v ére komunizmu a maďarská revolúcia 1956*), Ondrej Podolec (voľby 1946) a Peter Jašek (téma *Alexander Dubček*). Z ďalších mediálnych výstupov treba spomenúť účasť pracovníkov v televíznych diskusných reláciách *Ranné správy RTVS*, *Do kríža* (RTVS), *Večer u Havrana* (RTVS), *dejiny.sk* (RTVS), *Téma dňa* (TA3), *Reflex* (TV Markíza) a *V Samárii pri studni* (TV Lux) či rozhlasových reláciách *Biele miesta v dejinách* (SRo), *Z prvej ruky* (SRo), *Sobotné reflexie* (SRo). Michal Miklovič komunikoval agendu spojenú so zákonom o odoberaní nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu. Viacerí pracovníci vystúpili ako hostia podcastov na historické témy (denník *SME/Historická revue*, denník *Štandard*).

2.6 AGENDA SÚDNYCH SPOROV

Počas roka 2021 bol Ústav pamäti národa účastníkom konania v trinástich súdnych sporoch, pričom zväčša išlo o žaloby, v ktorých sa žalobcovia domáhali určenia, že boli neoprávnene evidovaní v registračných protokoloch bývalej Štátnej bezpečnosti.

V štyroch prípadoch išlo o spory pracovnoprávnej povahy. V ďalšom prípade podal žalobca späťvzatie návrhu. V jednom z predmetných konaní súd vydal medzitýmny rozsudok, ktorým určil, že skončenie pracovného pomeru žalobcu je neplatné, neskôr, po odvolaní Ústavu pamäti národa, bol medzitýmny rozsudok potvrdený krajským súdom, pričom má súd rozhodnúť, či pracovný pomer žalobcu trvá, a určiť aj náhradu mzdy.

2.7 POSKYTOVANIE INFORMÁCIÍ ŠTÁTNYM ORGÁNOM

ÚPN poskytuje štátnym inštitúciám (Ministerstvo obrany SR, Národný bezpečnostný úrad, Slovenská informačná služba, Vojenské spravodajstvo) podklady na plnenie ich zákonných úloh. V roku 2021 ústav celkovo vybavil 1 147 žiadostí štátnych orgánov a inštitúcií SR a 40 žiadostí štátnych orgánov a inštitúcií ČR.

2.8 MEDZINÁRODNÁ SPOLUPRÁCA

Na bilaterálnej úrovni pokračoval ÚPN v rozvoji spolupráce so zahraničnými partnerskými pamäťovými inštitúciami z Českej republiky (Ústav pre štúdium totalitných režimov a Archív bezpečnostných zložiek), z Poľska (Ústav národnej pamäti) a Maďarska (Historický archív maďarskej štátnej bezpečnosti, Komisia národnej pamäti). ÚPN spolupracoval aj s Úradom na dokumentáciu zločinov komunizmu Polície ČR a s Ústavom pre súčasné dejiny Akadémie vied Českej republiky.

Rozvoj bilaterálnych vzťahov s partnerskými inštitúciami v zahraničí ovplyvnila epidemická situácia. Vzájomná spolupráca prebiehala na odbornej úrovni v oblasti vedeckého výskumu a výmeny informácií z dobových spisov a evidencií spravovaných jednotlivými archívmi.

Ústav pamäti národa je prostredníctvom predsedu Správnej rady ÚPN zastúpený v Riadiacom výbore Európskej siete Pamäť a solidarita (ENRS), ktorý rozhoduje o projektoch realizovaných sieťou. ÚPN v ENRS zastupuje Slovenskú republiku. Počas druhého polroka 2021 v rámci rotujúceho predsedníctva stál na čele riadiaceho výboru predseda Správnej rady ÚPN Ján Pálffy. So Sekretariátom ENRS, ktorý predstavuje výkonnú zložku siete, podpísal ústav dohodu o podpore šiestich projektov: 1) Hi-story Lessons – vzdelávací on-line projekt; 2) sympóziu *Pamäť Európy* v Talline; 3) Festival

slobody; 4) Vzdelávacie letáky pre študentov; 5) Medzinárodná konferencia *Komunistické strany 1956 – 1968*; 6) In Between? Image and Memory – fotografický on-line projekt.

V rámci projektu Hi-story Lessons Ústav pamäti národa pripravil preklady 33 edukačných materiálov venovaných európskej histórii 20. storočia určených pre rovnomennú webovú stránku v celkovom rozsahu 200 normostrán. Projektu In Between? Image and Memory sa zúčastnili mladí ľudia zo Slovenska a Poľska, ktorí pracovali na workshopoch zameraných na fotografovanie, tvorbu podcastov a výskum metódou oral history.

V roku 2021 sa konalo jedno zasadnutie orgánov ENRS (poradného výboru a vedeckej rady) a dve zasadnutia Riadiaceho výboru ENRS. Rokovanie sa pre pandémiu covidu-19 uskutočnilo v online priestore. Dňa 4. februára 2021 na plenárnom zasadnutí pracovníci Sekretariátu ENRS prezentovali prehľad aktivít siete a ťažiskových projektov realizovaných v roku 2020. Zároveň predstavili možnosti rozšírenia siete o ďalšie členské krajiny a aktivity plánované na rok 2021, podobne aj výhľadové tematické priority na obdobie rokov 2021 – 2025. Rokovania Riadiaceho výboru ENRS sa pre pandémiu covidu-19 uskutočnili v online priestore. Prvé sa konalo 19. apríla, výbor sa venoval všeobecnej agende ENRS, vrátane otázky spôsobu financovania projektov, t. j. úhrady finančného príspevku zo strany Slovenskej republiky, prehľadu a stavu plnenia aktivít realizovaných v roku 2021. Druhé rokovanie riadiaceho výboru sa konalo 6. októbra. Výbor sa venoval všeobecnej agende ENRS vrátane spolupráci s pozorovateľskými krajinami (Rakúsko, Estónsko, Litva a Gruzínsko), prehľadu a plnenia aktivít v roku 2021, ako aj plánovaným projektom na rok 2022.

V rámci členstva v Európskej sieti úradov spravujúcich písomnosti tajnej polície sa výročné stretnutie uskutočnilo on-line formou. Organizoval ho český Ústav pre štúdium totalitných režimov.

2.9 SPOLUPRÁCA S ĎALŠÍMI PARTNERMI

Aj v roku 2021 ústav pokračoval v spolupráci s organizáciami politických väzňov. Za účasti predstaviteľov Konfederácie politických väzňov Slovenska, Politických väzňov-Zväzu protikomunistického odboja a Svetového združenia bývalých politických väzňov pripravil pietne spomienky pri pamätníku na Jakubovom námestí a pri centrálnom pamätníku obetí komunistického režimu na Cintoríne Vrakuňa.

Počas roka sme pokračovali aj v dlhodobej spolupráci s Bratislavským samosprávnym krajom či občianskym združením Klub 89. Viacero podujatí sme pripravili aj v spolupráci s Múzeom obetí komunizmu v Košiciach.

Pracovníci ÚPN pôsobili v Ústrednej predmetovej komisii Štátneho pedagogického ústavu pre predmety dejepis a občianska výchova.

3 AGENDA ÚČASTNÍKOV A VETERÁNOV PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Agenda účastníkov a veteránov protikomunistického odboja predstavovala jednu z ťažiskových úloh ÚPN počas roka 2021. Po novele zákona o príplatku politickým väzňom došlo počas minulého roka k enormnému nárastu počtu žiadostí o udelenie štatútov účastníka a veterána protikomunistického odboja. Na uvedenú situáciu ústav reagoval úpravou pôvodného plánu činnosti, zapojením interných zamestnancov systemizovaných v organizačných zložkách, ktorých činnosť determinovala pandémia (napr. organizačný referát) a po zvýšení finančných prostriedkov aj prijatím nových zamestnancov.

3.1 AGENDA ÚČASTNÍKOV PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Podľa § 11 zákona č. 219/2006 Z. z. o protikomunistickom odboji a podľa § 8 zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa ÚPN rozhoduje o priznaní postavenia účastníka protikomunistického odboja. Tento štatút je oprávnený získať občan, ktorý sa v období od 6. októbra 1944 do 17. novembra 1989 postavil na odpor proti komunistickému režimu. ÚPN o priznaní štatútu rozhoduje na základe zákona. V prípadoch *in memoriam* môže ÚPN priznať postavenie účastníka protikomunistického odboja *in memoriam* aj z vlastného rozhodnutia. ÚPN o priznaní štatútu rozhoduje na základe písomnej žiadosti, súčasťou ktorej je dotazník. Údaje z dotazníka sa podľa možnosti a dostupnosti údajov overujú vyhľadávaním náležitých dokumentov uložených v archívoch na území Slovenskej republiky a Českej republiky. Pri skúmaní oprávnenosti žiadosti sa zisťujú aj možné prekážky, ktoré definuje zákon.

Správna rada ÚPN uznesením z 15. marca 2019 zriadila Komisiu na preskúmavanie žiadostí o priznanie postavenia účastníka a veterána protikomunistického odboja ako svoj stály poradný orgán na posudzovanie žiadostí, pri ktorých vznikli nejasnosti vyžadujúce posúdenie a stanovisko viacerých odborníkov. Komisia v roku 2021 zasadala dvakrát a spracovala dvanásť žiadostí.

V roku 2021 začal ústav 679 konaní na základe písomných žiadostí. Postavenie účastníka protikomunistického odboja priznal v 207 prípadoch. ÚPN zároveň vydal rozhodnutie a preukaz účastníka protikomunistického odboja. K 31. decembru 2021 ÚPN priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja celkovo 1 097 osobám.

3.2 AGENDA VETERÁNOV PROTIKOMUNISTICKÉHO ODBOJA

Od roku 2009 ÚPN priznáva oprávneným žiadateľom aj postavenie veterána protikomunistického odboja podľa zákona č. 219/2006 Z. z. V roku 2021 ústav priznal

a udelil štatút veterána protikomunistického odboja 206 osobám. K 31. decembru 2021 ústav udelil štatút a vydal preukaz veterána protikomunistického odboja celkovo 1 033 osobám. ÚPN predložil Vojenskému úradu sociálneho zabezpečenia a Sociálnej poisťovni informácie o udelených štatútoch.

Tradičné odovzdávania dekrétov veteránov protikomunistického odboja v sídlach vyšších územných celkov sa v roku 2021 s ohľadom na pandemickú situáciu nemohli uskutočniť.

4 INFORMATIKA

4.1 SPRÁVA INFORMAČNÉHO SYSTÉMU ÚPN

Pracovníci ÚPN vo vlastnej réžii zabezpečovali funkčnosť hardvérového a softvérového vybavenia, od zariadení v technologickej miestnosti ústavu (aktuálne 9 inteligentných administrovatelných zariadení, telefónna ústredňa, niekoľko externých diskov, 3 diskové polia, záložný zdroj elektrického napätia a pod.) až po koncové zariadenia v jednotlivých kanceláriách, ako sú počítače, notebooky, tlačiarne, skenery a externé disky. Všetky tieto zariadenia nesú v sebe množstvo softvérových aplikácií.

V roku 2021 sa uskutočnila inštalácia a konfigurácia novej výpočtovej techniky (knižný skener, mikrofilmový skener, sieťové tlačiarne, počítače a notebooky). Nainštalovaná a nakonfigurovaná bola nová telefónna ústredňa, ktorá sa pomocou siete VPN využíva aj v sídle Archívu ÚPN.

Všetky linuxové servery sú automaticky zálohované na Storage array 2. Na nový server na ekonomické spracovanie údajov bol nainštalovaný operačný systém Windows Server 2019 Standard a následne aj kancelársky balík Office 2016, antivírusový program Eset Endpoint antivírus a ekonomický softvér SOFTIP PROFIT PLUS. Následne boli preinštalované aj klientske prístupy na jednotlivých PC v ekonomickom oddelení.

Priebežne sa realizoval monitoring bezpečnosti siete, na základe vlastných zistení, ale aj na základe upozornení Dohľadového centra NASES na zraniteľnosť systémov sa korigovali problémy a analyzovali sa podvodné emaily doručené do ÚPN.

4.2 ZVEREJŇOVANIE INFORMÁCIÍ NA INTERNETOVÝCH A INTRANETOVÝCH STRÁNKACH

Na stránke ÚPN www.upn.gov.sk (www.upn.sk) sa v roku 2021 zverejnilo 75 informácií o činnosti ústavu, 7 informácií o publikáciách, 15 sliderov, 8 textov v kalendáriu, 3 čísla časopisu *Pamäť národa*, objednávky (223 záznamov), faktúry (519 záznamov), 69 zmlúv a dodatkov.

Priebežne bola aktualizovaná hlavná stránka internetového sídla ústavu. Zverejňovali sa pozvánky podujatí, ktoré ústav organizoval, a takisto ostatné informácie z diania v ÚPN. Tieto informácie boli zároveň zverejňované na sociálnej sieti Facebook.

Priebežne sa aktualizovali aj domény www.februar1948.sk, www.21august1968.sk a www.barbarskanoc.sk. Stránky opisujú historické udalosti a sú na nich zverejnené

archívne dokumenty, fotografie, zvukové záznamy, videá a informácie o podujatiach ÚPN pri príležitosti výročí.

Denne bola aktualizovaná intranetová stránka ÚPN, s informáciami pre zamestnancov – smernice, pokyny pre zamestnancov a denný monitoring médií.

5 ARCHÍV

Archív ÚPN v zmysle zákona o pamäti národa eviduje, zhromažďuje, sprístupňuje, zverejňuje, spravuje a využíva dokumenty bezpečnostných orgánov hitlerovského Nemecka a Zväzu sovietskych socialistických republík a bezpečnostných orgánov štátu, vytvorené a zhromaždené v období od 18. apríla 1939 do 31. decembra 1989.

Štatút archívu mu bol priznaný rozhodnutím odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR zo 7. augusta 2004. Ako archív právnickej osoby zriadenej zákonom podľa rozhodnutia odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR nesie názov Archív Ústavu pamäti národa so sídlom v Bratislave. Na základe tohto rozhodnutia plní úlohy preberania, evidencie, ochrany, spracúvania, sprístupňovania a využívania archívnych dokumentov organizácie.

5.1 DELIMITÁCIE

Pracovníci Archívu ÚPN sa v rámci plnenia uznesenia vlády č. 555/2020 prioritne venovali delimitáciám dokumentov z Ministerstva spravodlivosti SR, Ministerstva obrany SR a Ministerstva vnútra SR.

Ministerstvo spravodlivosti SR

Pri priebežnej delimitácii spisov boli prevzaté archívne dokumenty z Okresného súdu Bratislava V v počte 34 škatúl a z registratúry Ministerstva spravodlivosti SR v počte 1 069 škatúl. Archívne dokumenty tvoria vyšetrovacie spisy trestných činov na základe § 109 trestného zákona č. 140/1961, rehabilitačné spisy osôb a spisy vyplatených odškodnení oprávneným osobám na základe zákonov č. 119/90, č. 305/1999, č. 105/2002, č. 547/2005. Vykonaná bola priebežná kontrola fyzickej prítomnosti spisov a zaškatulovanie všetkých spisov.

Ministerstvo vnútra SR

V rámci delimitácií sa prevzala prvá séria personálnych spisov príslušníkov bezpečnostných zložiek z Registratúrneho strediska MV v Nitrianskej Strede v počte 192 spisov. V spolupráci s oddelením dokumentácie Centra výskumu obdobia neslobody Archív ÚPN zabezpečil priebežné skenovanie osobných evidenčných kariet príslušníkov ročníkov narodenia 1931 – 1940 a 1947 – 1971 zapožičaných z MV SR v počte 60 063 snímok a prepis menného registra osôb v počte 17 862 záznamov.

K delimitáciám archívnych dokumentov zo štátnych archívov SR a rezortného archívu MV SR v Levoči bol vytvorený zoznam archívnych fondov, v rámci ktorého sa vyšpecifikovali prioritné fondy, ktoré má Archív ÚPN prevziať na základe zákona o pamäti národa. Vypracovaniu zoznamu fondov predchádzala analýza archívnych dokumentov štátnobezpečnostného charakteru vo fondoch KS ZNB (fondy R), overovanie inventárnych

jednotiek fondov verejno-bezpečnostného charakteru KS ZNB (fondy R) na žiadosť rezortného archívu MV SR v Levoči a analýza fondov štátno-bezpečnostného charakteru na základe Evidencie archívneho dedičstva SR.

Ministerstvo obrany SR

V rámci delimitácie sa prevzali personálne spisy v počte 30 spisov a 2 osobné evidenčné karty.

5.2 ARCHÍVNE FONDY

Archív Ústavu pamäti národa spravuje celkovo 2 144 bm archívnych dokumentov, počas delimitácií od štátnych inštitúcií Archív ÚPN prevzal okolo 100 bm archívnych dokumentov. Spracované archívne dokumenty tvoria 1 813,528 bm, z toho je 1 654,533 bm inventarizovaných archívnych dokumentov, 158,995 bm tvoria usporiadané (ale neinventarizované) archívne dokumenty. Objem nespracovaných archívnych dokumentov k 31. decembru 2021 predstavoval 330,472 bm.

Ku koncu roka 2021 sa v Archíve ÚPN nachádzalo 455 archívnych fondov a zbierok (počet archívnych fondov a zbierok bol prehodnotený a upravený v rámci zmeny kritérií pre určenie archívnych fondov). Zároveň sekcia Archívu ÚPN spravuje historickú knižnicu Ústavu marxizmu-leninizmu, súbor periodickej tlače vydavateľstva ÚV KSS Pravda a príručnú knižnicu ÚPN.

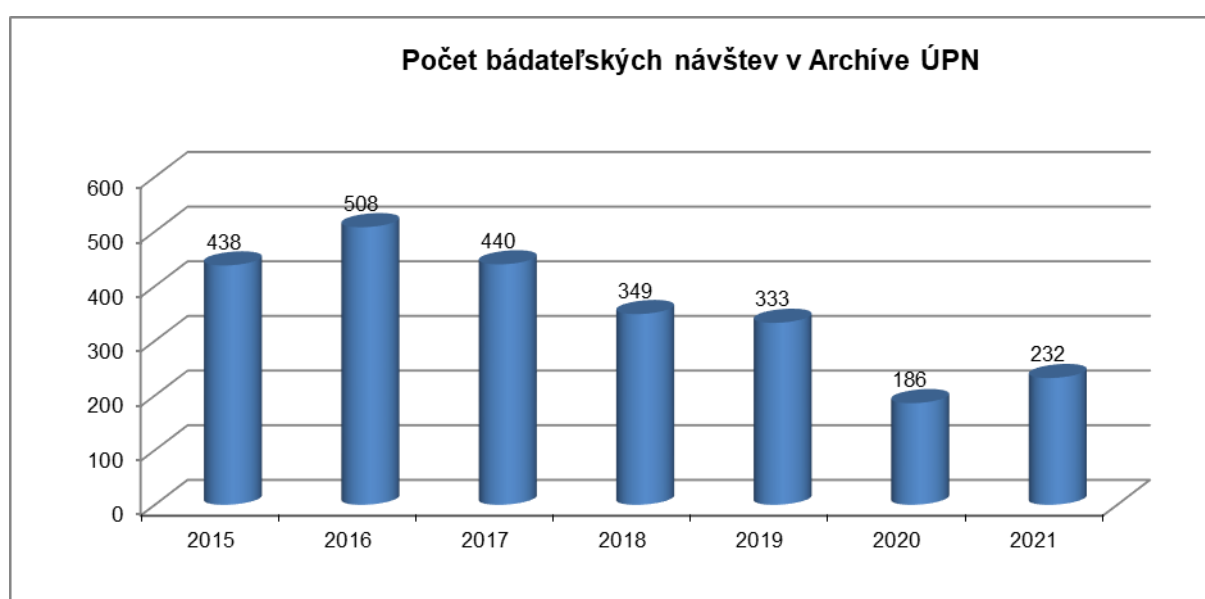
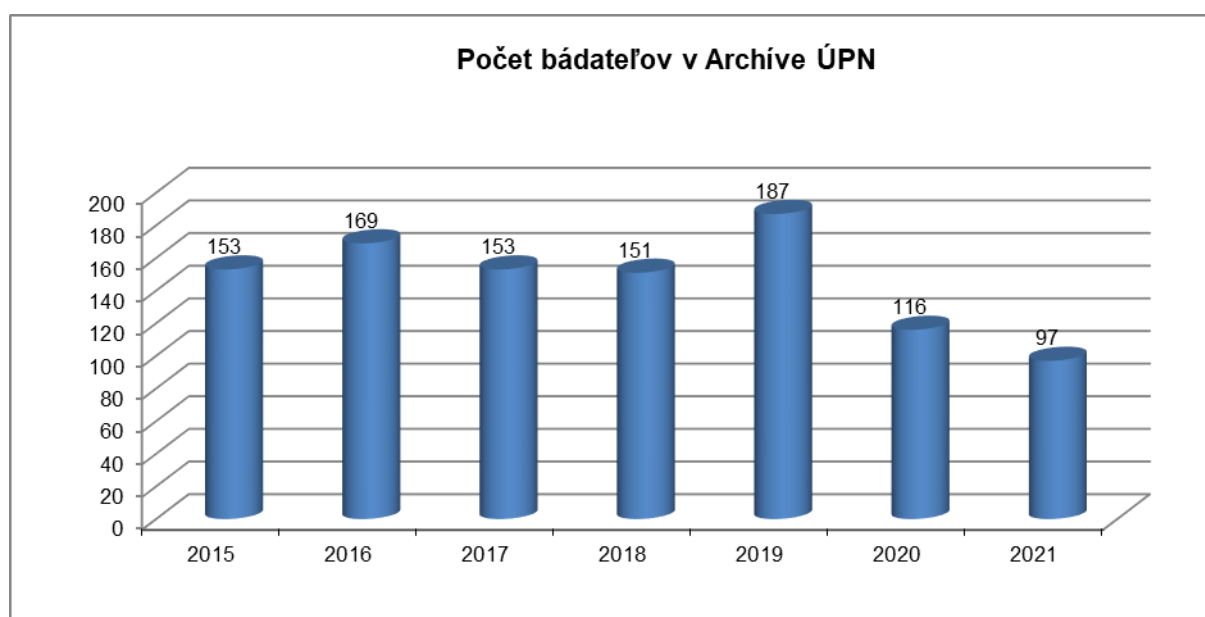
Pracovníci oddelenia fondov a zbierok Archívu ÚPN v roku 2021 inventarizovali dokumenty archívnych fondov Okresná správa ZNB Oddelenie ŠtB Rimavská Sobota (2,15 bm, 12 škatúl, 52 inventárnych jednotiek); Okresná správa ZNB oddelenie ŠtB Veľký Krtíš (1,625 bm, 9 škatúl, 40 inventárnych jednotiek); Okresná správa ZNB oddelenie ŠtB Michalovce (0,25 bm, 3 škatule, 10 inventárnych jednotiek). V rámci identifikácie kartoték štátnobezpečnostných útvarov Zboru národnej bezpečnosti boli usporiadané kartotéky útvarov na úrovni jednotlivých krajov a štatistické karty k zväzkom na úrovni Západoslovenského kraja (5,25 bm).

5.3 AKVIZIČNÁ ČINNOSŤ

V rámci akvizičnej činnosti Archív ÚPN prevzal prírastky od fyzických osôb a inštitúcií (František Kralovič, Miloš Majko, Jerguš Sivoš, Pavel Škoda, Viktor Trstenský, Valéria Vajdaková, Alžbeta Vojtková, saleziáni don Bosca). K významným akvizíciám možno zaradiť osobný fond perzekvovanej osoby Viktora Trstenského a exilovú tlač. Počas roka 2021 pracovníci oddelenia fondov a zbierok Archívu ÚPN spracovali akvizície v celkovom rozsahu 438 jednotlivín a usporiadali archívne dokumenty v rozsahu 10,4 bm.

5.4 BÁDATEĽŇA

Počas roka 2021 bola bádateľňa Archívu ÚPN otvorená v obmedzenom režime v dôsledku pandemických opatrení, napriek tomu pracovníci oddelenia bádateľne a knižnice Archívu ÚPN bádateľom celkovo pripravili 1 342 archívnych dokumentov a 108 knižničných jednotiek. V bádateľni študovalo 97 osôb, ktoré vykonali 232 bádateľských návštev. Pracovníci zároveň vypracovali na účely sprístupnenia 41 posúdení archívnych dokumentov (4 749 strán) a anonymizovali osobné a osobitné údaje v sprístupnených dokumentoch (11 577 strán).

5.5 KNIŽNICA

V rámci rozvoja koncepcie knižnice bol pripravený knižničný poriadok a štatút knižnice ÚPN, na základe ktorých bude možné knižnicu ÚPN zaevidovať do siete verejných knižníc ako špeciálnu knižnicu. Pripravený je aj návrh zmluvy medzi ÚPN a Univerzitnou knižnicou v Bratislave v rámci spolupráce pri digitalizácii veľkoformátovej tlače z knižnice Ústavu marxizmu-leninizmu.

5.6 DIGITALIZÁCIA ARCHÍVNYCH DOKUMENTOV

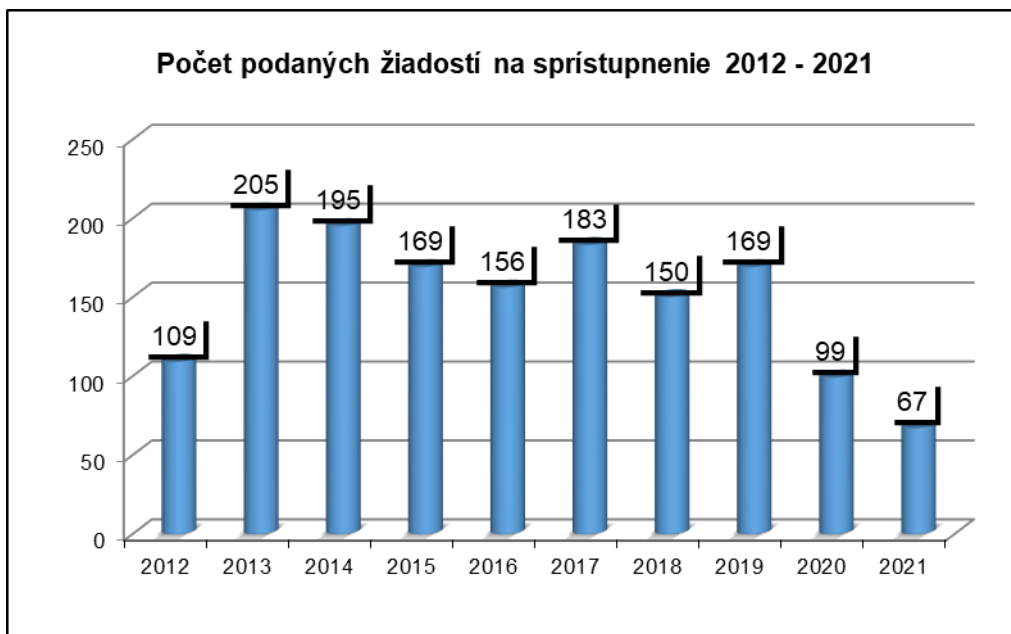
V roku 2021 pracovníci oddelenia bádateľne a knižnice Archívu ÚPN pokračovali v digitalizácii papierových a mikrofišových dokumentov z Archívu ÚPN a inštitúcií (MV SR). Prioritou bola digitalizácia osobných evidenčných kariet zapožičaných z MV SR, digitalizácia pre referát sprístupňovania a oddelenie účastníkov a veteránov protikomunistického odboja. Operatívne skenovanie sa realizovalo na základe požiadaviek jednotlivých útvarov ústavu v súvislosti s ich dlhodobo rozpracovanými projektmi alebo aktuálnymi úlohami. Digitalizované boli aj súkromné zbierky dokumentov a fotografií. Pokračovalo sa v systematickej digitalizácii archívnych fondov ako celkov (fond A 40 a I. správa ZNB).

V skenovacej prevádzke bolo v roku 2021 zdigitalizovaných celkovo 72 280 strán dokumentov, z toho 54 093 strán papierových a 18 187 mikrofišových. Zároveň prebiehala digitalizácia zapožičaných evidenčných kariet z MV SR v počte 60 063 snímok.

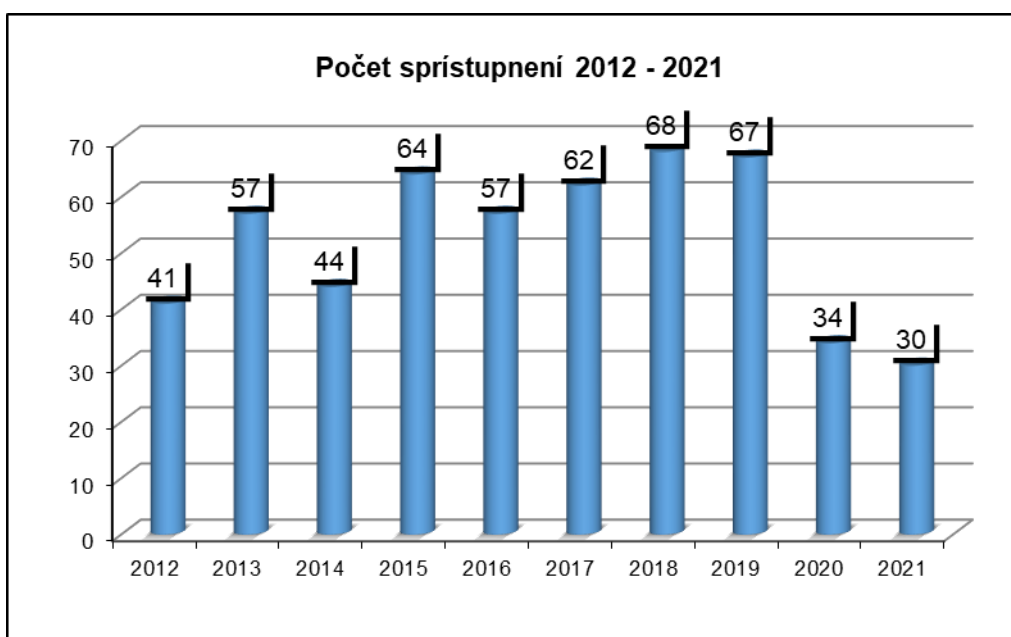
5.7 SPRÍSTUPŇOVANIE

Pracovníci referátu sprístupňovania oddelenia bádateľne a knižnice Archívu Ústavu pamäti národa na základe písomnej žiadosti podľa §§ 17 a 18 zákona č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa sprístupňuje žiadateľom dokumenty po bývalých bezpečnostných zložkách štátu z obdobia rokov 1939 – 1989.

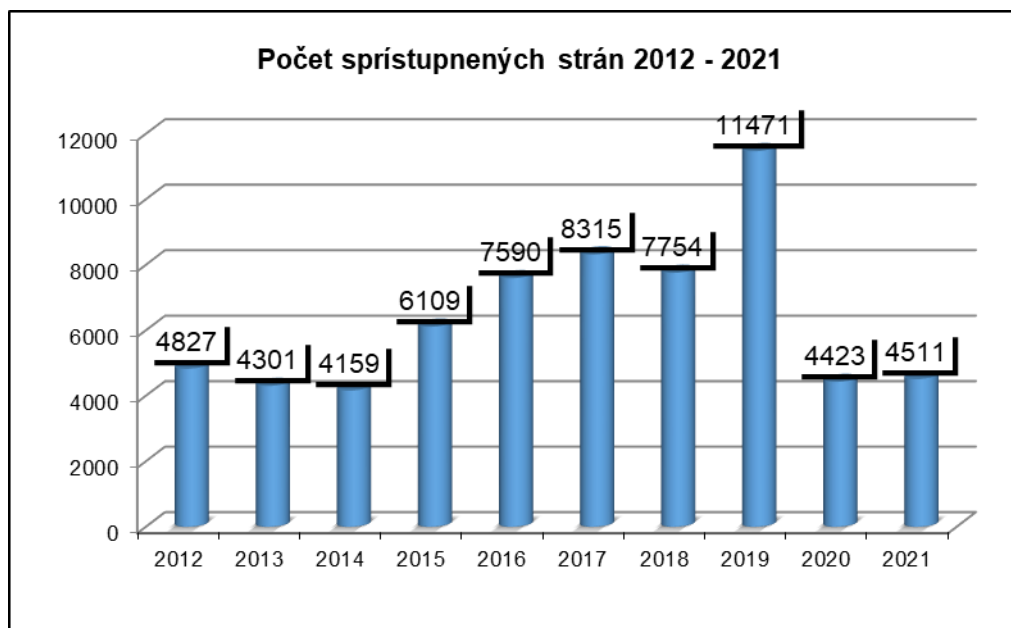
V roku 2021 Archív ÚPN prijal 67 žiadostí fyzických osôb o sprístupnenie dokumentov.

V roku 2021 sa s dokumentmi vyžiadanými podľa §§ 17 a 18 zákona č. 553/2002 Z. z. oboznámilo 30 osôb.

Pracovníci referátu pripravili a žiadateľom v roku 2021 sprístupnili celkovo 4 511 strán dokumentov.

5.8 EVIDENCIE A DATABÁZY – ARCHÍVNY INFORMAČNÝ SYSTÉM

V rámci budovania archívneho informačného systému bola doplnená databáza prevzatých spisov o 12 270 záznamov z fondov KS ZNB (fondy R, T a U). Databáza prevzatých spisov sa doplnila tiež o záznamy delimitovaných personálnych spisov z Ministerstva obrany (32 spisov). Do archívneho informačného systému boli doplnené aj údaje novej databázy k mimosúdne rehabilitovaným rehoľníkom v počte 1 409 záznamov a novovytvorený súbor údajov k žiadostiam agendy účastníkov a veteránov protikomunistického odboja. V rámci tvorby databáz boli overené a doplnené údaje všeobecnej kartotéky, menných a vecných registrov fondov centrálnych útvarov FMV, fondov KS ZNB, fondov pracovných táborov (fondy A, E, R, T a U) a kartotéky evidencie československých vojnových zajatcov v ZSSR (GUPVI) v počte 36 000 kariet. Archívny informačný systém bol rozšírený o nové vizualizácie a vyhľadávanie v archívnych pomôckach. V rámci agendy zákona o odobrati nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu č. 283/2021 Z. z. boli pripravené vzory exportov potvrdení pre Sociálnu poisťovňu.

5.9 ODBORNÁ A OSVETOVÁ ČINNOSŤ

Archív ÚPN pripravoval Deň otvorených dverí Archívu ÚPN s témou *ochrana štátnych hraníc v kontexte doby* v rámci výročia prijatia zákona o ochrane štátnej hranice č. 69/1951 Zb., ktorý sa z dôvodu pandemickej situácie nekonal (podujatie sa uskutoční v r. 2022). V rámci spomenutého výročia bola pripravená štúdia, ktorá bude prezentovaná na vedeckej konferencii *Ochrana štátnych hraníc*. Pracovníci Archívu ÚPN sa zapojili aj do prednáškovej činnosti v rámci podujatí *Festival slobody* a *Víkend zatvorených hraníc* a pripravili tiež podklady pre diskusný večer ÚPN *Udalosti v Poľsku v roku 1970 a ich ohlas*, ktorý sa uskutočnil 11. marca 2021.

V spolupráci s Katedrou archívniectva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave bola realizovaná odborná archívna prax štážiistu v rozsahu 16 pracovných dní. V priestoroch Archívu ÚPN sa 11. júna 2021 uskutočnila exkurzia víťazov súťaže *Naša nedávna história* za rok 2020.

6 VEDECKÝ VÝSKUM A DOKUMENTÁCIA

Prácu Centra výskumu obdobie neslobody v roku 2021 v prvom polroku negatívne ovplyvnila pandémia covidu-19, ktorá sa dotkla najmä obmedzenia možností archívneho výskumu a organizácie podujatí. V dôsledku toho boli vedecké konferencie a odborné semináre presunuté na jeseň 2021, keď sa ich podarilo uskutočniť. Niektoré podujatia boli realizované on-line formou.

Činnosť odboru v roku 2021 zásadným spôsobom ovplyvnila novoprijatá legislatíva, osobitne zákon č. 283/2021 Z. z. o odobrati nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu. Prijatie uvedeného zákona si vyžiadalo aktualizáciu plánu činnosti oddelenia dokumentácie. Jeho pracovníci riešili od marca (čiastočne) a naplno od mája 2021 pracovné úlohy súvisiace s úlohami vyplývajúcimi pre Ústav pamäti národa z tohto zákona, ako aj pracovné úlohy súvisiace s delimitáciou dokumentov z Ministerstva vnútra SR (podľa uznesenia vlády SR č. 555/2020). Z tohto dôvodu im bola pozastavená väčšina pôvodných pracovných úloh plánovaných na rok 2021. Počas roku zároveň došlo k zásadnému personálnemu posilneniu oddelenia, z pôvodného počtu štyroch narástol počet úväzkov na dvanásť a pol. Na riešení uvedenej agendy sa však podieľali aj pracovníci ďalších oddelení, najmä oddelenia výskumu a vzdelávania, ktorí spolupracovali aj na agende účastníkov a veteránov protikomunistického odboja

6.1 OKRUHY VEDECKÉHO VÝSKUMU A DOKUMENTÁCIE

V rámci vedeckovýskumnej činnosti v roku 2021 ÚPN plnil výskumné a publikačné úlohy v ôsmich a v rámci dokumentačnej činnosti v dvoch okruhoch. Výskumná aj dokumentačná práca bola negatívne ovplyvnená zatvorením viacerých archívov počas roku pre pandémiu.

1) Osudy slovenských Židov 1939 – 1945

Riešiteľ: Mgr. Pavol Makyna, PhD. (1/2 úväzok)

Výskum v rámci projektu je orientovaný tromi základnými smermi – zistenie a spracovanie základných údajov o židovskej komunite na Slovensku, obmedzovanie ľudských práv Židov a majetková perzekúcia, ktorá sa týkala likvidácií a arizácií podnikového majetku. Zároveň sa v rámci výskumu venuje pozornosť problematike prejavov antisemitizmu na Slovensku v období krátko po skončení druhej svetovej vojny.

V roku 2021 realizoval riešiteľ vedeckovýskumného okruhu P. Makyna výskum v archívoch na regionálnej úrovni, najmä v Štátnom archíve v Trenčíne – pobočke v Považskej Bystrici. Pripravil na zverejnenie aj prepis protižidovských zákonov

a nariadení v rokoch 1939 – 1945. Ťažiskom jeho práce boli výstupy popularizačného charakteru: pripravil podklady k vyhláseniu vlády SR k prijatiu tzv. Židovského kódexu, ako aj podklady k výstave o protižidovskom zákonodarstve.

2) Nastolenie, vývoj a represívne nástroje komunistického režimu (1945 – 1989)

Riešiteľ: doc. Mgr. et Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

Vedeckovýskumný okruh je zameraný na analýzu nástupu komunistického režimu k moci v bývalom Československu, jeho vývoj po prevzatí moci vo februári 1948 a represívne nástroje, ktoré využíval na svoje mocenské udržanie až do roku 1989.

Riešiteľ realizoval výskum v Slovenskom národnom archíve a v Archíve ÚPN. Výstupmi v rámci projektu bola štúdia *Trestný čin poburovania ako nástroj politickej perzekúcie do roku 1989* publikovaná v zahraničí a vedecká štúdia *Exil ako objekt trestnoprávneho postihu československou komunistickou justíciou*, publikovaná na Slovensku. Organizačne zabezpečil vedeckú konferenciu *Regióny v období neslobody (1938 – 1989)*, ktorá sa v septembri konala v Považskej Bystrici. Vzhľadom na charakter vedeckovýskumného okruhu jeho riešiteľ pripravil databázu poslancov Slovenskej národnej rady pre potreby plnenia pracovných úloh v súvislosti so zákonom č. 283/2021 Z. z.

3) Protikomunistický odboj na Slovensku (1948 – 1953)

Riešiteľ: Mgr. et Mgr. Martin Garek, PhD.

Vedeckovýskumný projekt je zameraný na komplexné zmapovanie foriem a prejavov protikomunistického odboja na Slovensku v rokoch 1948 – 1953 vrátane jeho doteraz neznámych aspektov a protagonistov.

Archívny výskum v rámci okruhu riešiteľ zameral na materiály v Archíve ÚPN. Vedeckými výstupmi sú vedecká štúdia s názvom *Dobroslav Pustaj a spol. Prípád organizácie Slobodné Československo* venovaná protikomunistickému odboju na Slovensku (vyšla v zborníku o protikomunistickom odboji v Banskej Bystrici). Medzi odbornými výstupmi sú texty v médiách zamerané na Levočskú vzburu. Podieľal sa na personálnej rekonštrukcii centrálnych a slovenských vlád v období vlády komunistického režimu pre potreby plnenia pracovných úloh v súvislosti so zákonom č. 283/2021 Z. z.

4) Politické procesy na Slovensku po roku 1948 a rehabilitácie

Riešiteľ: Mgr. Branislav Kinčok, PhD.

Výskumný okruh sa zaoberá vykonávanými súdnymi procesmi najmä z prvej polovice 50. rokov a následným rehabilitáciám v 60. rokoch. V rámci projektu vydal ÚPN v posledných rokoch viacero štúdií a dokumentov k rôznym politickým procesom.

Riešiteľ vedeckovýskumného okruhu B. Kinčok pokračoval v bádanií problematiky politických procesov v 50. rokoch, najmä v materiáloch Archívu ÚPN. Pracoval na rukopise vedeckej monografie o procese s tzv. buržoáznymi nacionalistami (Husák a spol.). Ďalšími vedeckými výstupmi boli publikovaná štúdia v *Pamäti národa Boj proti trockizmu na Slovensku po roku 1956. Prípady Michal Tušera a spol.* (č. 3/2021) a článok *Manželia Mirko a Adela Petrovičovci a prípad Šefík Kevič a spol.* (č. 3/2021).

Riešiteľ okruhu organizačne zabezpečil medzinárodnú vedeckú konferenciu *Komunistické strany v sovietskom bloku 1956 – 1968. Od destalinizácie k ekonomickým reformám* v Bratislave 29. – 30. septembra 2021, na ktorej vystúpil s príspevkom *Vplyv udalostí roku 1956 na situáciu v Komunistickej strane Slovenska*.

5) Štát a cirkvi 1945 – 1989

Riešiteľ: Mgr. František Neupauer, PhD.

Vedeckovýskumný okruh cirkev a štát 1945 – 1989 sa venuje snahám vládnej moci v komunistickom Československu o využitie a likvidáciu cirkví i náboženstva ako takého, pričom sa zameriava predovšetkým na tie aspekty existencie cirkví, ktorým bola v doterajšej historiografii venovaná len okrajová pozornosť.

Riešiteľ projektu realizoval v roku 2021 archívny výskum v Českej republike (Národní archiv ČR, Archiv bezpečnostních složek, Archiv Karlovy univerzity) aj vo viacerých slovenských archívoch (Slovenský národný archív, Archív ÚPN, Štátny archív v Bratislave). Vo výskume v roku 2021 sa zameril na problematiku proticirkevných perzekúcií. Na jednej strane sa venoval obetiam perzekúcií, no na druhej strane aj aktérom. Konkrétne spracoval príbeh sudcu Pála Korbulyho, ktorý bol sudcom Štátneho súdu v Bratislave.

Organizačne zastrešil a vystúpil na konferencii venovanej 100. výročiu narodenia biskupa Petra Dubovského (jún 2021). Aktívne sa zúčastnil na medzinárodnej konferencii Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, kde predniesol a následne publikoval článok o sudcovi Korbuly. Spracoval príbehy troch jezuitov do zborníka Teologickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Zborník bude vydaný v roku 2022. Pripravil odbornú štúdiu do zborníka o Dominikovi Tatarkovi a jeho postoji ku katolíckej cirkvi,

ktorý bude vydaný v roku 2022. Do časopisu *Pamäť národa* pripravil recenziu na publikáciu a pripravoval podklady do edície Dokumenty, ako aj viaceré popularizačné texty zverejnené v *Katolíckych novinách* i na internete. Priebežne pracoval aj na príprave vedeckého zborníka o Františkovi Paňákovi, ktorý bude publikovaný v roku 2022.

6) Politický systém, režim a spoločnosť na Slovensku 1968 – 1989

Riešiteľ: Mgr. Patrik Dubovský, PhD.

Cieľom výskumného okruhu je zmapovanie pôsobenia komunistického režimu v období normalizácie. Medzi priority patrí výskum štruktúry a činnosti jednotlivých inštitúcií štátu, odpor proti normalizačnému režimu, ako aj štrukturálne a sociálne zmeny v slovenskej spoločnosti. Súčasťou výskumu je aj analýza procesov vedúcich k pádu komunistického režimu na Slovensku v roku 1989.

Riešiteľ projektu sa v rámci archívneho výskumu zameril na materiály uložené v Archíve ÚPN, najmä medzi vyšetrovacími a agentúrnymi spismi a v osobnom fonde Jána Langoša. Finalizoval rukopis vedeckej monografie o Jánovi Langošovi, ktorá bola publikovaná na jeseň 2021. Ďalším publikačným výstupom bola vedecká štúdia o pohľade Štátnej bezpečnosti na Antona Srholca (*Pamäť národa* č. 2/2021).

V rámci vedeckovýskumného okruhu sa zúčastnil na medzinárodnej vedeckej konferencii s názvom *Ľudské práva v zápase za slobodu – garancia demokracie z pohľadu súčasnej generácie*, na ktorej vystúpil s príspevkom *chartista Tibor Novotka, rebel proti normalizácii*.

Ďalej v spolupráci s OZ Samizdat.sk a Univerzitnou knižnicou v Bratislave organizačne pripravil vedeckú konferenciu *Deň samizdatu. Pocta samizdatu*, ktorá sa konala v Bratislave 12. októbra 2021 a na ktorej sa popri historikoch zúčastnili viacerí vydavatelia samizdatovej literatúry z Česka a zo Slovenska. Za ÚPN vystúpil s príspevkom *Echo bratislavských vysokoškolákov v roku 1968 – samizdat?* Podieľal sa aj na odborných konzultáciách dokumentárnych filmov o dejinách Štátnej bezpečnosti na Slovensku.

7) Násilná kolektivizácia

Riešiteľ: Mgr. Silvia Haladová, PhD.

Výskum sa zameriava na násilnú kolektivizáciu ako jeden z najbolestnejších perzekučných zásahov komunistického režimu voči obyvateľom. Cieľom projektu je komplexne zmapovať príčiny, priebeh a dôsledky násilnej kolektivizácie poľnohospodárstva na Slovensku, so zameraním na donucovacie a perzekučné opatrenia proti roľníkom.

V roku 2021 riešiteľka projektu realizovala rozsiahly výskum v Archíve ÚPN a v Štátnom archíve v Trnave, kde skúmala materiály venujúce sa perzekúciám roľníkov a propagande počas násilnej kolektivizácie. Z publikačných výstupov zverejnila v časopise *Pamäť národa* dokumenty *Kumulované tresty vynesené nad tzv. dedinskými boháčmi na príklade troch rodín z Trnavského okresu* (v čísle 3/2020) a odovzdala rukopis vedeckej štúdie, ktorá vyjde v čísle 1/2022. Zároveň dopracovala edíciu dokumentov o osudoch politického väzňa Juraja Hurného, pričom publikácia bude vydaná na začiatku roku 2022.

8) Slovenský politický exil v zápase proti komunistickému režimu

Riešiteľ: Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová

Cieľom vedeckovýskumného okruhu je zmapovať aktivity slovenskej emigrácie v zápase proti totalitnému komunistickému režimu od roku 1948 do novembra 1989. Osobitne ide o prehľad a analýzu jednotlivých skupín (česko)slovenského exilu, ich hlavných predstaviteľov, organizácií a periodík, ako aj ideovú orientáciu. Výskum zasadzuje slovenskú emigráciu a jej aktivity do širšieho kontextu studenej vojny.

Riešiteľka sa v rámci výskumu zamerala na výskum v Archíve ÚPN. Ťažiskovým publikačným výstupom bola edícia dokumentov s úvodnou štúdiou v rozsahu vedeckej monografie – *Svetový kongres Slovákov v dokumentoch. I. diel. Generálne zhromaždenia*, bola vydaná v septembri 2021. Prezentácia knihy bola spojená so seminárom, ktorý riešiteľka organizačne zastrešila. Ďalšími vedeckými výstupmi v rámci projektu boli texty v časopise *Pamäť národa* [štúdie *František Šubík (Andrej Žarnov) v osídlach československej Štátnej bezpečnosti*, č. 1/2021; *Karpatskí Nemci a Štátna bezpečnosť v období stalinizmu a poststalinizmu*, č. 4/2021; dokumenty *Štefan B. Roman a jeho návštevy Československa v rokoch 1966 a 1968 v dokumentoch Štátnej bezpečnosti*, č. 3/2021]. Popri týchto povinnostiach finalizovala a redakčne spracovala rukopisy textov do vedeckého zborníka *1989. Annus mirabilis. From a Totalitarian Regime to Democracy*.

9) Organizačná a personálna rekonštrukcia teritoriálnych útvarov ŠtB

Riešiteľ: Mgr. Daniel Halčín

Z dôvodu plnenia úloh vyplývajúcich zo zákona č. 283/2021 Z. z. a z dôvodu prípravy podkladov na delimitáciu materiálov z MV SR bola úloha riešená iba v prvom štvrtroku 2021, riešiteľ prehľad navýšil z 1 044 na 1 125 príslušníkov.

10) Personálna rekonštrukcia odborov vyšetrovania na Slovensku

Riešiteľ: Mgr. Vladimír Palko

Z dôvodu edičnej činnosti, plnenia úloh vyplývajúcich zo zákona č. 283/2021 Z. z. a z dôvodu prípravy podkladov na delimitáciu materiálov z MV SR riešiteľ v prvom polroku 2021 v Archíve ÚPN preštudoval personálne materiály k ďalším 20 vyšetrovateľom (k 31. decembru 2020 bol pripravený prehľad 49 príslušníkov).

11) Tajní spolupracovníci rozviednych útvarov na Slovensku (1969 – 1989)

Riešiteľ: M. Miklovič

Z dôvodu konzultácií, koordinácie a plnenia úloh vyplývajúcich zo zákona č. 283/2021 Z. z. a úloh súvisiacich s delimitáciou materiálov z MV SR nebol plánovaný výskum v rámci okruhu realizovaný.

12) Nepovolené opustenie republiky

Riešiteľ: M. Miklovič

Z dôvodu konzultácií, koordinácie a riešenia úloh súvisiacich so zákonom č. 283/2021 Z. z. a úloh súvisiacich s delimitáciou materiálov z MV SR nebol plánovaný výskum v rámci okruhu realizovaný.

13) Útvary VKR na Slovensku do roku 1968

Riešiteľ: L. Morbacher

Súčinnosť: P. Pytlík

Výskum v rámci okruhu nebol riešený z dôvodu plnenia úloh vyplývajúcich zo zákona č. 283/2021 Z. z. a z dôvodu prípravy podkladov na delimitáciu materiálov z MV SR.

14) Komunistická strana Slovenska

Riešiteľ: M. Halmo

Riešiteľ v rámci okruhu bádala v Slovenskom národnom archíve a v prvom polroku 2021 taktiež študoval odbornú literatúru ku KSS (publikácie k jej zjazdom, zborníky materiálov

zo zasadnutí ÚV KSS) a informácie zverejnené na webovej stránke ÚPN. Pracoval tiež na konsolidácii databázy členov ÚV KSS pre potreby zákona o odoberaní nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu.

15) Register osôb súdených Štátnym súdom, odd. Bratislava

Riešiteľ: L. Obšitník (organizačný referát)

Výskum v rámci okruhu nebol v roku 2021 realizovaný, keďže bol riešiteľ naplno zapojený do agendy účastníkov a veteránov protikomunistického odboja.

6.2 AGENDA ZÁKONA O ODOBERANÍ NEZASLÚŽENÝCH BENEFITOV PREDSTAVITEĽOM KOMUNISTICKÉHO REŽIMU

Pracovníci oddelenia dokumentácie riešili od marca (čiastočne) a naplno od mája 2021 pracovné úlohy súvisiace s úlohami vyplývajúcimi pre Ústav pamäti národa zo zákona č. 283/2021 Z. z. o odobratí nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu, ako aj pracovné úlohy súvisiace s delimitáciou dokumentov z Ministerstva vnútra SR (podľa uznesenia vlády SR č. 555/2020). Na riešení uvedených úloh participovali aj traja pracovníci oddelenia výskumu a vzdelávania.

V prvej fáze prác išlo najmä o pripomienkovanie návrhov zákona a komentáre k jeho zneniu. Zároveň prebiehal proces konsolidovania interných databáz, ktoré mal Ústav pamäti národa k dispozícii a týkali sa najmä príslušníkov bývalej Štátnej bezpečnosti a členov Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska. Ťažisko pracovných úloh niesli pracovníci oddelenia dokumentácie, ktorým museli byť pozastavené všetky pôvodne naplánované pracovné úlohy.

V období od marca do augusta pripravovali pracovníci oddelenia dokumentácie (Daniel Halčín, Vladimír Palko, Ľubomír Morbacher) podklady do evidencie osôb, ktoré vykonávali službu podľa zákona č. 283/2021 Z. z. Celkovo išlo o údaje k 4 608 príslušníkom Štátnej bezpečnosti, z toho k 2 639 boli dohľadane a doplnené ďalšie osobné údaje (rodné číslo, k ostatným miesto narodenia). Príslušníci Štátnej bezpečnosti boli 31. augusta 2021 daní na stotožnenie úradom sociálneho zabezpečenia, ktoré stotožnili celkovo 3 478 z nich.

Pavol Pytlík z oddelenia výskumu a vzdelávania pripravil databázu 647 príslušníkov Vojenskej kontrarozvedky. Úrady sociálneho zabezpečenia z nej identifikovali 218 poberateľov dôchodkov. Do konca roku 2021 potom pripravil a odovzdal na zaevidovanie 109 potvrdení o období služby príslušníkov VKR.

V uvedenom období sa pripravovali aj podklady k členom mocenského aparátu, ktorých sa predmetný zákon dotýkal. Pracovník oddelenia dokumentácie Martin Halmo spracoval prehľad 510 členov ÚV KSS, v závislosti od relevantnosti získaných údajov bolo 404 členov ÚV KSS zaradených do evidencie osôb, ktoré vykonávali službu podľa zákona č. 283/2021 Z. z. a daných na stotožnenie úradom sociálneho zabezpečenia, pričom stotožnených bolo 56 osôb. Riešiteľ od septembra 2021 v spolupráci s novým pracovníkom oddelenia dokumentácie A. Bieleszom realizovali archívny výskum v Slovenskom národnom archíve.

Pracovníci oddelenia výskumu a vzdelávania M. Garek a O. Podolec pripravili Sociálnej poisťovni na stotožnenie databázu 52 členov Zboru povereníkov, 121 členov vlád Československej republiky (1948 – 1968), 91 členov vlád Československej socialistickej republiky (1969 – 1989) a 52 členov vlád Slovenskej socialistickej republiky (1969 – 1989). Podarilo sa pripraviť zoznam poslancov Slovenskej národnej rady v zákonom vymedzenom období. Zoznam obsahuje celkovo 563 identifikovaných mien, z toho k 147 sú k dispozícii aj osobné údaje.

V nasledujúcom období pripravovali pracovníci na oddelení dokumentácie spisy s potvrdením o období služby, ako to vyžadoval zákon. Išlo o novú agendu, v rámci ktorej bolo potrebné od začiatku nastaviť procesy jej riešenia, tak odborné, ako aj administratívne. Napriek náročnosti týchto procesov, ako aj skutočnosti, že ÚPN nedisponoval originálmi dokumentov, keďže neboli delimitované v zmysle zákona o pamäti národa do ústavu ale aj naďalej boli v správe rezortu vnútra, sa do konca roku 2021 podarilo zaevidovať spisy s potvrdením o období služby k 419 stotožneným príslušníkom Štátnej bezpečnosti, ktoré boli následne odoslané úradom sociálneho zabezpečenia.

6.3 VEDECKÉ A ODBORNÉ KONFERENCIE, KOLOKVIÁ A SEMINÁRE

Ústav pamäti národa v roku 2021 pokračoval v organizovaní medzinárodných vedeckých konferencií (v spolupráci s partnerskými inštitúciami), a to napriek pokračujúcej pandémie covidu-19. Pre pandemické opatrenia nebolo možné organizovať podujatia v prvej polovici roku 2021. Napokon sa však na jeseň podarilo v modifikovaných termínoch uskutočniť takmer všetky pôvodne naplánované konferencie a semináre. Z naplánovaných podujatí sa termínovo posunuli iba tie, pri ktorých bol ústav vedený ako spoluorganizátor: medzinárodná vedecká konferencia o prenasledovaní cirkví (ktorej hlavným organizátorom mal byť poľský IPN) a druhý ročník konferencie venovanej dejinám Kremnice.

1) Vedecká konferencia *Regióny v období neslobody (1939 – 1989)*

9. – 10. september 2021, Považská Bystrica

Organizátor: Ústav pamäti národa

Spoluorganizátori: Mesto Považská Bystrica; Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, Katedra politológie

Ústav pamäti národa v spolupráci s mestom Považská Bystrica a Katedrou politológie Trenčianskej univerzity A. Dubčeka v Trenčíne zorganizoval vedeckú konferenciu zaoberajúcu sa regionálnymi dejinami v období neslobody, ktorého výskum je jednou z hlavných úloh jeho činnosti. Cieľom konferencie bolo prehĺbiť doterajšie poznatky smerujúce k zmapovaniu dejín obcí, miest či regiónov z pohľadu dôsledkov vlády dvoch nedemokratických režimov, ktorých výskum sa doteraz zameriaval najmä na politiku štátu a činnosť jeho represívneho aparátu. Cieľom podujatia taktiež bolo vytvoriť priestor na prezentáciu najnovších výsledkov výskumu regionálnych dejín.

Konferencia sa uskutočnila na vysokej odbornej i spoločenskej úrovni a za účasti veľkého počtu slovenských historikov strednej a mladšej generácie. Výstupom z konferencie bude publikovaný zborník príspevkov.

Účastníci a príspevky:

- Martin PEKÁR (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach): *Lokálna a individuálna perspektíva v historickom výskume. Alebo prečo na veľkosti záleží*
- Pavol TIŠLIAR (Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave): *Úpravy a zmeny vo fungovaní verejnej správy v okrese Dobšiná v rokoch 1938 – 1940*
- Róbert ARPÁŠ (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Historický ústav SAV): *Vládny komisár – žiadaná funkcia v čase slovenského štátu. Modelový príklad obce regiónu horná Nitra*
- Marek SYRNÝ (Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici): *Národné výbory ako nové orgány lokálnej moci 1944 – 1945*
- Ondrej PODOLEC (Ústav pamäti národa): *Politické a právne aspekty vývoja národných výborov a územnosprávneho členenia Slovenska (Československa) po roku 1948*
- Martin HALMO (Ústav pamäti národa): *Ovládanie národných výborov komunistickou stranou po roku 1954*
- Patrik DERFIŇÁK (Prešovská univerzita v Prešove): *Z krajského okresným mestom. Prešov v roku 1960*
- Rudolf MANIK (advokát Košice): *Advokáti Košíc ako regionálna elita v premenách doby – od I. viedenskej arbitráže do pádu socializmu*
- Daniel HARVAN (Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica): *Podsitiňanský kraj v tieni hákového kríža*
- Adam BIELESZ (Trnavská univerzita v Trnave): *Protokoly gestapa v Malackách z marca 1939*
- Igor BAKA (Vojenský historický ústav Bratislava): *Židovské „vojenské“ tábory v Malých Karpatoch počas deportácií v roku 1942*

- Karol JANAS (Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne): *Povojnové ľudové súdnictvo v Považskej Bystrici*
- Matej MEDVECKÝ (Vojenský historický ústav Bratislava): *Bratislavské oddelenie BAb, spravodajské prenikanie do Rakúska*
- Martin MACEJKA (Múzeum Michala Tillnera v Malackách): *Akcia K v Malackách*
- Pavol MAKYNA (Ústav pamäti národa): *Klerici pri výstavbe Priehrady mládeže*
- Peter BORZA (Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach): *Násilné vystáhovanie duchovných v rámci akcie P-100*

2) Seminár *Uzákonené bezprávie – Holokaust a protizidovské zákonodarstvo na Slovensku*

21. september 2021, Bratislava

Organizátor: Ústav pamäti národa

Spoluorganizátor: Národná rada Slovenskej republiky

Odborný seminár organizovaný pri príležitosti 80. výročia vydania tzv. Židovského kódexu na Slovensku sa uskutočnil 21. septembra 2021 v priestoroch Národnej rady Slovenskej republiky. Svojimi príhovormi ho otvorili predseda NR SR Boris Kollár a predseda Správnej rady ÚPN Ján Pálffy. S odbornými príspevkami vystúpil Ondrej Podolec z ÚPN, ktorý upriamil pozornosť účastníkov na rasové zákonodarstvo ako súčasť legislatívy v rokoch 1939 – 1945, ďalej sa Ivan Kamenec z Historického ústavu Slovenskej akadémie vied venoval vzniku, úlohe a dôsledkom tzv. Židovského kódexu v procese holokaustu na Slovensku. Ako tretí v poradí hovoril o deportáciách Židov zo Slovenska v roku 1942 Pavol Makyna z ÚPN. Pamäti majority z pohľadu výskumnej metódy oral history sa venovala Monika Vrzgulová z Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV. Seminár zakončilo vystúpenie bývalého predsedu NR SR Františka Mikloška o reflexii holokaustu na Slovensku v prostredí disentu a politike zmierenia. Vďaka spolupráci s NR SR sa podujatie uskutočnilo na reprezentatívnej úrovni, pričom sa na ňom zúčastnilo aj viacero poslancov NR SR.

Účastníci a príspevky:

- Ondrej PODOLEC (Ústav pamäti národa): *Rasové zákonodarstvo na Slovensku 1939 – 1945*
- Ivan KAMENEC (Historický ústav SAV): *Vznik, úloha a dôsledky tzv. Židovského kódexu v procese holokaustu na Slovensku*
- Pavol MAKYNA (Ústav pamäti národa): *Deportácie Židov zo Slovenska v roku 1942*
- Monika VRZGULOVÁ (Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV): *Pamäť majority na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*
- František MIKLOŠKO: *Reflexia holokaustu na Slovensku v prostredí disentu a politiky zmierenia*

3) Seminár *Svetový kongres Slovákov a Slovensko v období vlády komunistického režimu*

22. september 2021, Bratislava

Organizátor: Ústav pamäti národa

Dňa 22. septembra 2021 sa uskutočnila prezentácia knihy *Svetový kongres Slovákov v dokumentoch. 1. časť. Generálne zhromaždenia* (zost. Beáta Katrebová Blehová), ktorú v roku 2021 vydal Ústav pamäti národa. Na prezentáciu nadviazal aj odborný seminár, ktorého cieľom bolo priblížiť problematiku Svetového kongresu Slovákov odbornej aj širokej verejnosti. S tematickými príspevkami k dejinám Svetového kongresu Slovákov na ňom vystúpili prof. Emília Hrabovec a Tomáš Černák, PhD., z Univerzity Komenského v Bratislave, prof. Peter Zubko zo Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a Dr. Beáta Katrebová Blehová z Ústavu pamäti národa. Publikácia je prvou časťou edície prameňov, ktoré dokumentujú pôsobenie a programové dokumenty Svetového kongresu Slovákov v rokoch 1970 – 1989.

Účastníci a príspevky:

- Emília HRABOVEC (Univerzita Komenského v Bratislave): *Slovenská otázka v medzinárodnopolitických súvislostiach od konca druhej svetovej vojny po založenie Svetového kongresu Slovákov.*
- Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ (Ústav pamäti národa): *Svetový kongres Slovákov a jeho činnosť v 70. a 80. rokoch*
- Peter ZUBKO (Slavistický ústav Jána Stanislava SAV): *Náboženská komisia Svetového kongresu Slovákov*
- Tomáš ČERNÁK (Univerzita Komenského v Bratislave): *Spomienky na Imricha Kružliaka*
- Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Peter JAŠEK: Prezentácia publikácie *Svetový kongres Slovákov v dokumentoch. 1. časť. Generálne zhromaždenia*

4) Medzinárodná vedecká konferencia *Komunistické strany v sovietskom bloku 1956 – 1968. Od destalinizácie k ekonomickým reformám*

29. – 30. septembra 2021, Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa; Ústav národnej pamäti (Poľsko); Výbor národnej pamäti (Maďarsko); Ústav pre štúdium totalitných režimov (Česká republika)

Spoluorganizátor: Európska sieť Pamäť a solidarita

V dňoch 29. a 30. septembra 2021 sa v Pálffyho paláci v Bratislave uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Komunistické strany v sovietskom bloku 1956 – 1968. Od destalinizácie k ekonomickým reformám*. Išlo v poradí o tretí diel medzinárodnej vedeckej konferencie zo série *Revolúcia dokonaná. Komunisti pri moci*. Konferenciu

organizovali v spolupráci Ústav pamäti národa v Bratislave, Ústav národnej pamäti vo Varšave, Výbor národnej pamäti v Budapešti a Ústav pre štúdium totalitných režimov v Prahe. Organizátorov taktiež podporila Európska sieť Pamäť a solidarita. Na vedeckej konferencii vystúpilo viacero popredných odborníkov zo Slovenska, z Poľska, Maďarska, Českej republiky, zo Srbska a z Albánska, ktorí sa venujú dejinám druhej polovice 20. storočia. Cieľom bolo analyzovať politiku komunistických strán v jednotlivých štátoch bývalého východného bloku v komparatívnej perspektíve. Konferencia sa vysielala on-line prostredníctvom streamu.

Účastníci a príspevky:

- MARTA PASZEK (Rzeszowska univerzita): *Destalinizácia súdnictva v Poľsku v rokoch 1955/1956*
- Paweł SASANKA (Inštitút pamäti národa, Varšava): *Boj o „odmäk“. Prípady Stefana Staszewského, lídra Varšavského výboru Poľskej zjednotenej robotníckej strany medzi XX. zjazdom KSSZ a októbrom 1956 v Poľsku*
- Wojciech PADUCHOWSKI (Inštitút pamäti národa, Varšava): *Destalinizácia „Konsomolskej mladšej sestry“? – úloha prvého tajomníka Továrenského výboru Poľskej zjednotenej robotníckej strany Leninových železiarní v Krakove Zbigniewa Jakusa pri redefinícii straníckej politiky v priestoroch závodu (1956 – 1964)*
- Detelina DINEVA (Bulharská akadémia vied): *Dosah maďarskej revolúcie v roku 1956 na destalinizáciu v Bulharsku*
- Branislav KINČOK (Ústav pamäti národa, Bratislava): *Vplyv udalostí roku 1956 na situáciu v Komunistickej strane Slovenska*
- Michał PRZEPERSKI (Historický ústav Poľskej akadémie vied): *Dogmatizmus proti tlači? Poľská žurnalistika po októbri 1956*
- Piotr BUDZYŃSKI (Lodžská univerzita): *Medzi deklarovanou demokratizáciou a politickým pragmatizmom. Lodžský výbor Poľskej zjednotenej robotníckej strany a výzvy roku 1956*
- Klejd KĚLLIÇI (Tiranská univerzita), Przemysław GASZTOLD (Inštitút pamäti národa, Varšava): *Boj proti stalinistickým disidentom vo východnej Európe: Kazimierz Mijal a Albánska strana práce*
- Gábor SZILÁGYI (Výbor národnej pamäti, Budapešť): *Nejednoznačná destalinizácia v Maďarsku, 1962*
- Rafał ŁATKA (Inštitút pamäti národa, Varšava): *Katolícka cirkev v Poľsku v politike Poľskej zjednotenej robotníckej strany v rokoch 1956 – 1968*
- Mirosław SZUMIŁO (Inštitút pamäti národa, Varšava, Univerzita Márie Curie-Sklodowskej v Lubline): *Podpora Poľskej zjednotenej robotníckej strany pre dogmatických komunistov v Československu v roku 1968*
- GÁBOR CSIKÓS (Výbor národnej pamäti, Budapešť): *„Komunisti zo starej školy“? Súčasné vnímanie kolektivizácie maďarského poľnohospodárstva vo švédskych tlači (1959 – 1961)*

- Miroslav LONDÁK (Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava): *Hospodárska kríza v Československu na začiatku 60. rokov 20. storočia a snahy KSČ o jej riešenie*
- Jakub ŠLOUF (Ústav pre štúdium totalitných režimov): *Prvky samosprávneho socializmu v československom priemysle (1968 – 1969)*

5) Medzinárodná vedecká konferencia *Ľudské práva v zápase za slobodu. Garancia demokracie z pohľadu súčasnej generácie*

5. október 2021, Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa; Klub 89, o. z.

Spoluorganizátori: Nadácia SPP; Holandské veľvyslanectvo v Slovenskej republike

Dňa 5. októbra 2021 sa v priestoroch Zichyho paláca v Bratislave pod záštitou prezidentky Slovenskej republiky Zuzany Čaputovej uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Ľudské práva v zápase za slobodu. Garancia demokracie z pohľadu súčasnej generácie*. Podujatie organizoval Ústav pamäti národa v spolupráci s Klubom 89, o. z. S cieľom zabezpečiť externé finančné zdroje podali ÚPN a Klub 89, o. z., grantové žiadosti o podporu na Nadáciu SPP a Holandské veľvyslanectvo v Slovenskej republike, ktoré boli úspešné. Podujatím si ÚPN pripomenul aj 75. výročie narodenia svojho zakladateľa Jána Langoša.

Program konferencie bol rozdelený do troch panelov, pričom v prvom dostali priestor zahraniční hostia analyzujúci úlohu ľudských práv v zápase proti komunistickým režimom v štátoch strednej a východnej Európy v 80. rokoch. Medzi prednášajúcimi bola aj predsedníčka maďarského Výboru národnej pamäti Dr. Réka Kiss Földváryné či rumunský historik Florin Abraham, zastupujúci Rumunsko v rámci štruktúr nadnárodnej Európskej siete Pamäť a solidarita. Okrem nich vystúpili historik poľského Ústavu národnej pamäti Grzegorz Wołk a bádateľ zo slovinského Centra pre národné zmierenie Dr. Damjan Hančič. Ich príspevky zasadili tému ľudských práv do širšej medzinárodnej perspektívy.

V druhom paneli vystúpili slovenskí historici, ktorí priblížili význam ľudských práv v zápase proti komunistickému režimu v bývalom Československu. Filip Pavčík z Národnej knihovny Českej republiky sa zameril na otázku ľudských práv vo verejnom diskurze počas roku 1968, Beáta Katrebová Blehová z Ústavu pamäti národa analyzovala ľudskoprávnu agendu Svetového kongresu Slovákov a Patrik Dubovský priniesol profil slovenského signatára Charty 77 Tibora Novotku, ktorý bol v 80. rokoch prenasledovaný komunistickým režimom. V záverečnom paneli konferencie dostala priestor analýza úlohy, ktorú ľudské práva zohrávajú v súčasnej spoločnosti. Dagmar Horná z Klubu 89 priblížila projekt Olympiáda ľudských práv, Dagmar Kusá z Bratislavskej medzinárodnej školy liberálnych štúdií priblížila význam ľudských práv v demokratickej spoločnosti a Kamil Nedvědický z Ministerstva spravodlivosti Českej republiky ukázal vývoj ľudskoprávnej

agendy na príklade práv migrantov v Českej republike. Celodňová konferencia mala zároveň ambíciu naštartovať sériu každoročných konferencií venujúcich sa ľudským právam.

Účastníci a príspevky:

- Florin ABRAHAM (Európska sieť Pamäť a solidarita): *„Čierna labuť“ Ceuasescovho režimu: ľudské práva?*
- Réka KISS FÓLDVÁRYNÉ (Výbor národnej pamäti, Budapešť): *Ľudské práva v Maďarsku v procese pádu komunistického režimu*
- Damjan HANČIČ (Centrum národného zmierenia, Ľublana): *Slovinský Výbor na ochranu ľudských práv v roku 1989*
- Grzegorz WOŁK (Ústav národnej pamäti, Varšava): *Politickí väzni v komunistickom Poľsku v rokoch 1976 – 1989*
- Filip PAVČÍK (Národná knižnica Českej republiky, Praha): *Otázka dodržiavania ľudských práv v Československu počas „pražskej jari“ vo verejnom diskurze*
- Patrik DUBOVSKÝ (Ústav pamäti národa): *Chartista Tibor Novotka, rebel proti normalizácii*
- Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ (Ústav pamäti národa): *Slovenský politický exil a ľudské práva*
- Dagmar HORNÁ (Klub 89): *Olympiáda ľudských práv*
- Dagmar KUSÁ (Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií): *Ľudské práva a ich význam pre demokratickú spoločnosť*
- Kamil NEDVĚDICKÝ (Ministerstvo spravodlivosti Českej republiky): *Vývoj ľudských práv po roce 1989. Příklad migrace*

6) Vedecká konferencia *Deň samizdatu 2021. Pocta samizdatu*

12. október 2021, Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa, Univerzitná knižnica v Bratislave, o. z., samizdat.sk

Štvrtý ročník konferencie venovanej samizdatom pod titulom *Pocta samizdatu* sa konal na pamätný deň SR Deň samizdatu. Konferencia sa konala pod záštitou predsedu vlády SR Eduarda Hegera a za účasti podpredseda NR SR Gábora Grendela. Na konferencii vystúpili viacerí aktéri samizdatu zo Slovenska i z ČR, ako aj disidenti, pamätníci a vydavatelia samizdatovej tvorby pred novembrom 1989. Obohatením konferencie bola aktívna účasť odborných pracovníkov akademickej obce, výstava samizdatov, prezentácia reedície knihy *Éra samizdatu* autora Jána Šimulčíka a premietanie videopásma k pripravovanému dokumentárnemu filmu *Samizdaty. Malý svet pravdy*.

Účastníci a príspevky:

- František MIKLOŠKO: *Rudolf Lesňák: intelektuál, publicista, strážca samizdatovej pamäti*

- Milan HUDAČEK (Spoločnosť Ježišova na Slovensku): *Samizdatová literatúra v Archíve Spoločnosti Ježišovej*
- Pavol HRIC (Múzeum obetí komunizmu v Košiciach): *Knižnica samizdatu ako súčasť Múzea obetí komunizmu v Košiciach*
- Pavel MATEJOVIČ (Trnavská univerzita v Trnave): *Literárny samizdat – archív a dokumenty*
- Ján ŠIMULČÍK (o. z. samizdat.sk): *Päť rokov portálu samizdat.sk*
- František STÁREK (Ústav pro studium totalitních režimů, Praha): *Časopis Vokno a Voknoviny a jeho distribuce*
- Júlia ČÍŽOVÁ (Historický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava) *Environmentalizmus v čs. samizdatových a exilových periodikách*
- Patrik DUBOVSKÝ (Ústav pamäti národa): *Echo bratislavských vysokoškolákov v roku 1968 – samizdat?*

Hostia moderovanej diskusie vydavateľov samizdatu: František MIKLOŠKO, Ján ČARNOGURSKÝ, Ján BUDAJ, Martin LAUKO, František STÁREK, Michal HOLEČEK, Pavol HRIC

7) Medzinárodný workshop *The Other Europe*

24. november 2021, Bratislava

Organizátori: Knihovna Václava Havla, Ústav pamäti národa

Ústav pamäti národa zorganizoval v rámci projektu *The Other Europe*, na ktorom spolupracuje s Knihovnou Václava Havla, v Bratislave workshop venovaný prezentácii tohto projektu na Slovensku. Súčasťou projektu je databáza svedectiev disidentov z krajín bývalého sovietskeho bloku, ktoré natočil francúzsky politológ Jacques Rupnik koncom 80. rokov. Workshop sa konal 24. novembra 2021 bez účasti verejnosti a bol vysielaný naživo prostredníctvom youtubového kanálu ÚPN. Na tomto workshope, ktorý svojou prednáškou zameranou na oral history otvorila Dr. Petra Chovancová, diskutovali na tému situácie v 80. rokoch v štátoch sovietskeho bloku moderátor Peter Jašek spolu s doktorkou Karen Henderson, profesorom Jacquom Rupnikom a historikom Patrikom Dubovským. Na tému umenie a kultúra v druhej polovici 80. rokov debatovali šéfredaktor časopisu *Romboid* Igor Hochel, filmový teoretik a kritik Martin Ciel a jeden z popredných slovenských disidentov František Mikloško.

Účastníci a príspevky:

Mgr. Petra CHOVANCOVÁ PhD. (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave):
Oral history ako prameň poznania minulosti

Diskusný panel *The Other Europe*, hostia: Karen HENDERSON (Fakulta sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave), Jacques RUPNIK, Patrik DUBOVSKÝ (Ústav pamäti národa)

Diskusný panel *Umenie a kultúra na Slovensku v druhej polovici 80. rokov*, hostia: Igor HOCHTEL (šéfredaktor časopisu *Romboid*), František MIKLOŠKO, Martin CIEL (Filmová a televízna fakulta, Vysoká škola múzických umení)

8) Medzinárodné sympóziu *9th European Remembrance Symposium Memory and Identity in Europe: Presence and Future*

26. – 28. október 2021, Tallin, Estónsko

Organizátor: European Network Remembrance and Solidarity

Ústav pamäti národa patril v roku 2021 k hlavným spoluorganizátorom 9. sympózia európskej pamäti s podtitulom *Pamäť a identita v Európe. Súčasnosc' a budúcnosc'*, ktoré sa konalo v dňoch 26. – 28. októbra 2021 v Tallinne v Estónsku. Viac ako 100 bádateľov z celého sveta diskutovalo najmä o problematike „európskej identity“, osobitne z pohľadu pamäťovej politiky. Analyzovalo, či ešte stále platí rozdelenie Európy na východ a západ a do akej miery sa na kreovaní európskej identity podieľa Európska únia. Diskusné panely pritom analyzovali jednotlivé míľniky európskych dejín, akými boli prvá a druhá svetová vojna, studená vojna či rok 1989.

Na sympóziu sa zúčastnil predseda Správnej rady ÚPN Dr. Ján Pálffy, ktorý predsedal Riadiacemu výboru ENRS, a historici Ústavu pamäti národa. Dr. Beáta Katrebová Blehová sa ako panelistka zúčastnila na diskusii na tému zápas s minulosťou – pamäť a politika, Dr. Peter Jašek moderoval diskusiu historikov na tému rok 1989 – zhodnotenie, v rámci ktorej sa diskutovali o problematikách pamäťovej politiky. Slovensko na podujatí reprezentovali aj historik Anton Hruboň z Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a Katarína Ristveyová z Múzea SNP v Banskej Bystrici.

6.4 ÚČASŤ NA VEDECKÝCH KONFERENCIÁCH A SEMINÁROCH

Vedeckí pracovníci ÚPN vystúpili na viacerých vedeckých konferenciách a seminároch, pričom ich počet bol ovplyvnený pokračujúcou pandémiou covidu-19. Napriek tomu došlo k výraznému kvantitatívnemu nárastu oproti roku 2020, keďže viaceré z konferencií sa uskutočnili v on-line forme.

1) Odborný seminár *100 rokov od narodenia biskupa Dubovského*

20. jún 2021, Rakovice,

Organizátori: Obec Rakovice, Spolok svätého Vojtecha, Ústav pamäti národa

Príspevok za ÚPN

- NEUPAUER, František: *Biskup Peter Dubovský*

2) Vedecká konferencia národného projektu *Profesijný rozvoj učiteľov (TEACHERS) Vzdelávacie programy pre súčasnú školu*

31. jún – 2. júl 2021, Banská Bystrica

Organizátor: Štátny pedagogický ústav Bratislava

Príspevok za ÚPN

- NEUPAUER, František: *Ponuka v oblasti vzdelávania zo strany ÚPN*

3) Medzinárodná vedecká konferencia *Illusive reconciliation. Transitional processes in the Central and Eastern Europe in a comparative perspective*

23. august 2021, Ľublana, Slovinsko

Organizátor: Centrum národného zmierenia (Slovinsko)

Príspevok za ÚPN

- JAŠEK, Peter: *Coming to Terms with Communist Regime – the Slovak case*

4) Vedecká konferencia 128271202 *Regióny v období neslobody 1938 – 1989*

9. – 10. september 2021, Považská Bystrica

Organizátori: Ústav pamäti národa, mesto Považská Bystrica, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Príspevky za ÚPN

- HALMO, Martin: *Ovládania národných výborov komunistickou stranou po roku 1954*
- MAKYNA, Pavol: *Klerici pri výstavbe Priehrady mládeže (1950)*
- PODOLEC, Ondrej: *Politické a právne aspekty vývoja národných výborov a územnosprávneho členenia Slovenska (Československa) po roku 1948*

5) Odborný seminár *Uzákonené bezprávie. Holokaust a protizidovské zákonodarstvo na Slovensku*

21. september 2021, Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa, Národná rada Slovenskej republiky

Príspevok za ÚPN

- MAKYNA, Pavol: *Deportácie Židov zo Slovenska v roku 1942*
- PODOLEC, Ondrej: *Rasové zákonodarstvo ako súčasť legislatívy na Slovensku (1939 – 1945)*

6) Medzinárodná vedecká konferencia *Unter Beobachtung. Vertriebenenorganisationen und -funktionäre im Blick der sozialistischen Staaten des östlichen Europas (1949 – 1989)*

23. – 24. september 2021, Oldenburg, Nemecko (Online-Konferenz)

Organizátor: Bundesinstitut für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa

Príspevok za ÚPN

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: *Die Karpatendeutschen im Blick des tschecho-slowakischen Geheimdienstes in den 1950er Jahren*

7) Medzinárodná vedecká konferencia *Komunistické strany v sovietskom bloku 1956 – 1968. Od destalinizácie k ekonomickým reformám*

29. – 30. september 2021 Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa v Bratislave, Ústav národnej pamäti vo Varšave, Výbor národnej pamäti v Budapešti a Ústav pre štúdium totalitných režimov v Prahe

Spoluorganizátor: Európska sieť Pamäť a solidarita

Príspevok za ÚPN:

- KINČOK, Branislav: *Vplyv udalostí roku 1956 na situáciu v Komunistickej strane Slovenska*

8) Medzinárodná vedecká konferencia *Ľudské práva v zápase za slobodu*

5. október 2021, Bratislava

Organizátori: Ústav pamäti národa, Klub 89, o. z.

Spoluorganizátori: Nadácia SPP; Holandské veľvyslanectvo v Slovenskej republike

Príspevky za ÚPN:

- DUBOVSKÝ, Patrik: *Chartista Tibor Novotka, rebel proti normalizácii*
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: *Ľudské práva a Svetový kongres Slovákov*

9) Vedecká konferencia *Deň samizdatu 2021. Pocta samizdatu*

12. október 2021, Bratislava, Univerzitná knižnica v Bratislave.

Organizátori: Ústav pamäti národa, Univerzitná knižnica v Bratislave, o. z. samizdat.sk

Príspevok za ÚPN:

- DUBOVSKÝ, Patrik: *Echo bratislavských vysokoškolákov v roku 1968 – samizdat?*

10) Medzinárodná vedecká konferencia *Protistátní trestné činy včera a dnes*

15. október 2021, Brno.

Organizátor: Právnická fakulta Masarykovej univerzity v Brne

Príspevky za ÚPN

- NEUPAUER, František: *Dr. Korbuly Pál, sudca štátneho súdu v Bratislave*
- PODOLEC, Ondrej: *Trestný čin poburovania ako nástroj politickej perzekúcie do roku 1989*

11) Medzinárodné sympóziium *9th European Remembrance Symposium Memory and Identity in Europe: Presence and Future*

26. – 28. október 2021, Tallinn, Estónsko

Organizátor: European Network Remembrance and Solidarity

Príspevok za ÚPN:

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: *History as instrumentum regni: the Slovak case. Third panel discussion: struggles with the past: memory and politics*

12) Medzinárodný workshop *The Other Europe*

24. november 2021, Bratislava

Organizátori: Knihovna Václava Havla; Ústav pamäti národa

Príspevok za ÚPN

- DUBOVSKÝ, Patrik: *The Other Europe*

13) Medzinárodná konferencia *Impact and Influence. Cultural innovations during the Covid-19 pandemic*

1. – 2. december 2021, Budapešť (on-line)

Organizátor: Ministerstvo kultúry a ľudských zdrojov, Maďarsko (v rámci predsedníctva V4)

Príspevok za ÚPN

- JAŠEK, Peter: *Online activities of the Nations Memory Institute*

6.5 PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV

Pracovníci Ústavu pamäti národa v roku 2021 publikovali výsledky svojich výskumov v podobe monografií, vedeckých štúdií, zborníkových konferenčných referátov alebo popularizačných článkov. Svoje práce uverejňovali v časopise *Pamäť národa*, ale aj v publikáciách a časopisoch iných inštitúcií na Slovensku aj v zahraničí.

AAB – Vedecké monografie v domácich vydavateľstvách (2)

- DUBOVSKÝ, Patrik: *Ján Langoš. Od samizdatov a VPN k dokumentom ŠtB a ÚPN*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 248 s. ISBN 978-80-89335-99-2.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: *Svetový kongres Slovákov v dokumentoch. 1. časť: Generálne zhromaždenia*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 260 s. ISBN 978-80-89335-96-1.

ABD – Kapitoly vo vedeckých monografiách vydané v domácich vydavateľstvách (1)

- PODOLEC, Onrej: Exil ako objekt trestnoprávneho postihu československou komunistickou justíciou. In: SYRNÝ, Marek a kol.: *Politický exil zo Slovenska po februári 1948 v československom a východoeurópskom kontexte studenej vojny*. Turany: P+M Turany, 2021, s. 252 – 269.

ADE – Vedecké práca v zahraničných nekarentovaných časopisoch (1)

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Biskup Pavol Hnilica w ocziach Państwowej Służby Bezpieczeństwa (Štátnej bezpečnosti). *Pamięć i Sprawiedliwość*, roč. 37, č. 1, 2021,

s. 188 – 208 (peer reviewed časopis, indexovaný v BazHum, CEEOL, CEJSH, Index Copernicus), DOI: 10.48261/pis213723.

ADF – Vedecké práce v domácich nekarentovaných časopisoch (14)

- DUBOVSKÝ, Patrik: Spor o Antona Srholca. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 2, s. 27 – 59.
- DUBOVSKÝ, Patrik: Študenti Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave počas Novembra 1989 – odvážne, veselo i vážne. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 59 – 74.
- GAREK, Martin. Polonofilstvo Karola Murgaša. *Verbum historiae*, roč. 9, 2021, č. 1, s. 43 – 51.
- GAREK, Martin. Snažili sa o slovenskú samostatnosť. Dokumenty k prípadu Ivan Štelcer a spol. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 1, s. 42 – 68.
- HALADOVÁ, Silvia. Násilná kolektivizácia v rokoch 1949 – 1953 na príklade mesta Trnava a obcí Trnavského okresu. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 2, s. 3 – 26.
- HALADOVÁ, Silvia. Kumulované tresty vynesené nad tzv. dedinskými boháčmi na príklade troch rodín z Trnavského okresu. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 3, s. 70 – 78.
- HALČÍN, Daniel: Vojtech Makovinský – zástupca náčelníka Správy ŠtB Bratislava. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 3, s. 79 – 90.
- JAŠEK, Peter: Bratislava/nahlas a jej miesto v odpore proti normalizačnému režimu na Slovensku. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 41 – 58.
- JAŠEK, Peter: Zostrený kurz nastupujúcej tzv. normalizácie a politické procesy. Na príklade perzekúcií kaplánov Ambróza Kubiša a Jána Ďuricu. *Československá historická ročenka 2019 – 2020*. Bratislava: Historický ústav SAV; VEDA, 2020, s. 125 – 147.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: František Šubík (Andrej Žarnov) v osídlach československej Štátnej bezpečnosti. *Pamäť národa*, roč. 17, č. 1, 2021, s. 18 – 28.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Karpatskí Nemci a Štátna bezpečnosť v období stalinizmu a poststalinizmu. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 24 – 40.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Štefan B. Roman a jeho návštevy Československa v rokoch 1966 a 1968 v dokumentoch Štátnej bezpečnosti. *Pamäť národa*, roč. 17, č. 3, 2021, s. 57 – 69.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Združenie slovenského katolíckeho študentstva v zahraničí v kontexte povojnového kresťanského hnutia v Európe. *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 2, 2021, s. 48 – 81.
- KINČOK, Branislav. Boj proti trockizmu na Slovensku po roku 1956. Prípad Michal Tušera a spol. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 3, s. 3 – 40.

AEC – Vedecké práce v zahraničných recenzovaných vedeckých zborníkoch, monografiách (2)

- NEUPAUER, František: Dr. Pál Korbuly, sudca Štátneho súdu v Bratislave. In: TAUCHEN, Jaroslav (ed.): *Protistátní trestné činy včera a dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 136 – 169.
- PODOLEC, Ondrej: Trestný čin poburovania ako nástroj politickej perzekúcie do roku 1989. In: TAUCHEN, Jaroslav (ed.): *Protistátní trestné činy včera a dnes*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, s. 236 – 250.

AED – Vedecké práce v domácich recenzovaných zborníkoch (4)

- GAREK, Martin: Dobroslav Pustaj a spol. Prípád organizácie Slobodné Československo. In: VARINSKÝ, Vladimír, ŠMIGEL, Michal (eds.): *K identifikácii protikomunistického odboja II: slovenský aspekt v medzinárodnom kontexte*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Belianum, 2021, s. 73 – 88.
- JAŠEK, Peter: Fenomén samizdatu ako prejav odporu proti komunistickému režimu v 80. rokoch. In: VARINSKÝ, Vladimír, ŠMIGEL, Michal (eds.): *K identifikácii protikomunistického odboja II: slovenský aspekt v medzinárodnom kontexte*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela, Belianum, 2021, s. 89 – 118.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: ‘Annus Mirabilis’ 1989 and the Slovak world congress. In: Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ (ed.): *‘Annus mirabilis’ 1989 and Slovakia: From a Totalitarian Regime to Democracy. Proceedings from the International Scholar Conference in Bratislava, 12 – 13 November 2019*. Bratislava: Nation’s Memory Institute, 2021, s. 575 – 612.
- PODOLEC, O.: The End of Political Repression Changes in Criminal Law after November 1989 In: Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ (ed.): *‘Annus mirabilis’ 1989 and Slovakia: From a Totalitarian Regime to Democracy. Proceedings from the International Scholar Conference in Bratislava, 12 – 13 November 2019*. Bratislava: Nation’s Memory Institute, 2021, s. 613 – 647.

AFD – Publikované príspevky na domácich vedeckých konferenciách (1)

- JAŠEK, Peter: Košice v roku 1968 z pohľadu dokumentov Štátnej bezpečnosti. In: KOČÍK, Tibor, LAZORIŠÁK, Štefan (eds.): *August 1968 a Košice. Zborník dokumentov z medzinárodnej konferencie*. Košice: KSK; Charta 017, 2021, s. 48 – 61.

BDF – Odborné práce v domácich nekarentovaných časopisoch (11)

- DUBOVSKÝ, Patrik: Charta 77 bol český vzdor, podporený aj na Slovensku. Rozhovor so signatárom Charty 77 Marianom Zajíčkcom. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 1, s. 99 – 107 .
- FRONKOVÁ, Viola – KINČOK, Branislav. Manželia Mirko a Adela Petrovičovci a prípad Šefik Kevič a spol. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 3, s. 107 – 113.
- JAŠEK, Peter: Čelom vzad! Odsun sovietskych vojsk z Československa. *Historická revue*, roč. 32, 2021, č. 12, s. 50 – 54.

- JAŠEK, Peter: Studená vojna v éteri. Vo vysielaní Hlasu Ameriky boli aj Slováci. *Národný kalendár 2022*. Martin: Matica slovenská 2021, s. 203 – 205.
- JAŠEK, Peter: Toni báči navždy zmenil trnavský futbal. 30 rokov bez Antona Malatinského. *Národný kalendár 2022*. Martin: Matica slovenská 2021, s. 269 – 271.
- JAŠEK, Peter: V sivom tieni normalizácie. *Historická revue*, roč. 32, 2021, č. 11, s. 30 – 33.
- JAŠEK, Peter: Vojak, legionár, minister, väzeň. Príbeh generála Ferdinanda Čatloša. *Národný kalendár 2022*. Martin: Matica slovenská 2021, s. 222 – 226.
- KLUBERT, Tomáš: Potvrdil práva Slovákov. *Národný kalendár 2022*. Martin: Matica slovenská 2021, s. 112 – 113.
- KLUBERT, Tomáš: Trikrát korunovaný kráľ. *Národný kalendár 2022*, Martin: Matica slovenská 2021, s. 178 – 180.
- NEUPAUER, František: Biskup Peter Dubovský bol verný až do konca. *Katolícke noviny* č. 27, 6. júl 2021, s. 16 – 17.
- NEUPAUER, František: Malý príbeh hovorí o veľkej učiteľke. *Katolícke noviny*, č. 46, 21. november 2021, s. 14 – 15.

BHG – Odborné práce zverejnené na internete (30)

- JAŠEK, Peter: Kríže, ktoré nesmú zostať bez mena. <https://dennikstandard.sk/36424/krize-ktore-nesmu-zostat-bez-mena/>
- JAŠEK, Peter: Propaganda, vyhrážky aj Angelika. Komunisti proti Sviečkovej manifestácii zmobilizovali všetko, čo mali, <https://dennikstandard.sk/51407/svieckova-manifestacia-a-jej-miesto-v-dejinach/>
- JAŠEK, Peter: Samizdat a jeho deň v kalendári, <https://dennikstandard.sk/124807/samizdat-a-jeho-den-v-kalendari/>
- JAVORSKÁ, Eva – NEUPAUER, František: Batizovce – odhalenie pamätnej tabule, <http://www.kpvs.sk/foto-Bz21.asp>
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: 70 rokov od prvého vysielania Slobodnej Európy. Americký príspevok k našej slobode, <https://dennikstandard.sk/67829/70-rokov-od-prveho-vysielania-slobodnej-euro-py-americky-prispevok-k-nasej-slobode/>
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Keď slovenský exil ukázal svoju silu: 70. výročie monsterprocesu s biskupmi, <https://dennikstandard.sk/21545/ked-slovensky-exil-ukazal-svoju-silu-70-vyrocie-monsterprocesu-s-biskupmi/>
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Kto bol Štefan Roman. Príbeh najbohatšieho Slováka 20. storočia, <https://dennikstandard.sk/147175/kto-bol-stefan-roman-pribeh-najbohatsieho-slovaka-20-storocia/>
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Obetiam režimu Púčíkovi, Tunegovi a Tesárovi išlo o odstránenie komunizmu, <https://dennikstandard.sk/36162/obetiam-rezimu-pucikovi-tunegovi-a-tesarovi-islo-o-odstranenie-komunizmu/>
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Pavol Hnilica – biskup umlčanej cirkvi, ktorý si tykal s pápežom. Na margo jeho storočnice, <https://dennikstandard.sk/53662/pavol-hnilica-biskup-umlcanej-cirkvi-ktory-si-tykal-s-papezom-na-margo-jeho-storocnice/>

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Presne pred 40 rokmi sa začala Reaganova éra, <https://dennikstandard.sk/23686/presne-pred-40-rokmi-zacala-reaganova-era/>
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Štefan Roman a Svetový kongres Slovákov nahľadávali komunistický režim zvonku, <https://dennikstandard.sk/119995/stefan-roman-a-svetovy-kongres-slovakov-nahlodavali-komunisticky-rezim-zvonku/>
- KLUBERT, Tomáš: 17. november 1939. Nacistické represálie proti študentom a zatvorenie českých vysokých škôl, <https://www.upn.gov.sk/sk/17-november-1939-nacisticke-represalie-proti-studentom-a-zatvorenie-ceskych-vysokych-skol/>
- KLUBERT, Tomáš: Pád Berlínskeho múru, <https://www.upn.gov.sk/sk/9-november---pad-berlinskeho-muru/>
- KLUBERT, Tomáš: Vydanie vyhlásenia Charty 77, 1. január 1977, <https://www.upn.gov.sk/sk/1-januar-1977-vydanie-vyhlasenia-charty-77/>
- KLUBERT, Tomáš: Vymenovanie „Vlády národného porozumenia“, <https://www.upn.gov.sk/sk/10-december-1989-vymenovanie-vlady-narodneho-porozumenia/>
- NEUPAEUR, František: 100. výročie narodenia biskupa Dubovského. Byť verný až do konca, <https://svetkrestanstva.postoj.sk/81468/peter-dubovsky-byt-vern-y-az-do-konca>
- NEUPAUER, František: Barbarská noc – 13. apríl 1950, <https://www.postoj.sk/53877/barbarska-noc-13-april-1950>
- NEUPAUER, František: História. Oni nevedeli, čo bude... 25. marec 1988, <https://www.postoj.sk/75296/oni-nevedeli-co-bude-25-marec-1988>
- NEUPAUER, František: “Io la starò guardando dal cielo”: la via della santità di suor Jan Maria, <https://www.ilsussidiario.net/news/letture-io-la-staro-guardando-dal-cielo-la-via-della-santita-di-suor-jan-maria/2268885/>
- NEUPAUER, František: Ladislav Záborský a jeho unikátne fotografie profesora Kolakoviča, <https://blog.postoj.sk/70465/ladislav-zaborsky-a-jeho-unikatne-fotografie-profesora-kolakovica>
- NEUPAEUR, František: Mária Sládkovičová. Slovenka, ktorá zachránila tisíce detí, <https://svetkrestanstva.postoj.sk/94504/slovenka-ktora-zachranila-tisice-deti>
- NEUPAUER, František: Matka Tereza a Slovensko, <https://blog.postoj.sk/86785/matka-tereza-a-slovensko>
- NEUPAUER, František: Matky politických väzňov, <https://blog.postoj.sk/81183/matky-politickych-vaznov>
- NEUPAUER, František: Mozaiku nepohodlných pedagogičiek tvorili stovky žien, <https://www.katolickenoviny.sk/tema/category/tema/article/mozaiku-nepohodlnych-pedagogiciek-tvorili-stovky-zien.xhtml>
- NEUPAUER, František: Smrť očami profesora Kolakoviča, <https://dennikn.sk/blog/2337604/smrt-ocami-profesora-kolakovica/>
- NEUPAUER, František: Storočná učiteľka zo Sobraniec: „Nie som za priateľstvo so ZSSR“, <https://blog.postoj.sk/83819/storocna-ucitelka-zo-sobraniec>

- PALKO, Vladimír: Komunisti uchmatli v Československu vládu bez násilia, to prišlo až potom, <https://dennikstandard.sk/37773/komunisti-v-ceskoslovensku-uchmatli-vladu-bez-nasilia-to-prislo-az-potom/>
- PALKO, Vladimír: Bernard Jaško a Pavol Kalinaj zaplatili za vzdorovanie komunistickému režimu najvyššiu cenu, <https://dennikstandard.sk/33187/bernard-jasko-a-pavol-kalinaj-zaplatili-za-vzdorovanie-komunistickemu-rezimu-naj-vyssiu-cenu/>
- PALKO, Vladimír: Viera bola pre ich postoj smerodajná, <https://www.katolickenoviny.sk/tema/category/tema/article/viera-bola-pre-ich-postoj-smerodajna.xhtml>
- PODOLEC, Ondrej: Prvý rozsudok nad predstaviteľmi slovenského exilu (Štefan Osuský a spol.), <https://www.upn.gov.sk/sk/20-februar-1941-prvy-rozsudok-nad-predstavitelmi-slovenskeho-exilu-stefan-osusky-a-spol/>

EDI – Recenzie v časopisoch a zborníkoch (2)

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: recenzia, Petranský, Ivan A.: Udalosti a osobnosti dejín katolíckej cirkvi na Slovensku v 20. storočí. *Slovenský časopis historický*, roč. 1, 2021, č. 2, s. 323 – 326.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: recenzia, Cummings, Richard: Cold War Frequencies. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 87 – 90.

FAI – Redakčné a zostavovateľské práce (1)

- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Beáta Katrebová Blehová (100 %), ed.: *'Annus mirabilis' 1989 and Slovakia: From a Totalitarian Regime to Democracy*. Proceedings from the International Scholar Conference in Bratislava, 12 – 13 November 2019. Bratislava: Nation's Memory Institute, 2021, ISBN 978-80-8257-001-7.

GII – Rôzne publikácie a dokumenty (15)

- GAREK, Martin: Za Richardom Marsinom. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 1, s. 117 – 119.
- JAŠEK, Peter: *Havária v Černobyli*. Tematická skladačka pre študentov.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Čo charakterizuje slovenský katolicizmus? Úvaha historičky. *Verbum. Časopis pre kresťanskú kultúru*, roč. 32, č. 1, 2021, s. 54 – 57.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Na úvod. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 3, s. 1.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Pár poznámok na margo nevyhnutnosti vlastného historického naratívu na príklade povojnových dejín Slovenska. *Verbum. Časopis pre kresťanskú kultúru*, roč. 32, č. 2, 2021, s. 87 – 93.
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Svetový kongres Slovákov. Tematická skladačka pre študentov.
- KINČOK, Branislav: Na úvod. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 1.
- KLUBERT, Tomáš: *Východonemecké povstanie v roku 1953*. Tematická skladačka pre študentov.

- KLUBERT, Tomáš: *Maďarské povstanie v roku 1956*. Tematická skladačka pre študentov.
- KLUBERT, Tomáš: *Ludové milície*. Tematická skladačka pre študentov.
- KLUBERT, Tomáš: *Helsinská konferencia*. Tematická skladačka pre študentov.
- KOŠÍK, Ludovít – KINČOK, Branislav: Štefan Hlaváč. Po priamych cestách. *Pamäť národa*, roč. 16, 2020, č. 4, s. 111.
- KOŠÍK, Ludovít – KINČOK, Branislav: Augustín Krajčík. Tvrdá škola. Poučné pohľady na väzenie. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 3, s. 116.
- NEUPAUER, František: anotácia Ladislav Tkáčik: Šebastián Peter Jaďud'. Príbeh jedného kapucínskeho života. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 4, s. 93.
- POPAROVÁ, Alžbeta – KINČOK, Branislav: Za Jozefom Kratochvíľom. *Pamäť národa*, roč. 17, 2021, č. 3, s. 120.

7 VYDANÉ PUBLIKÁCIE

V rámci publikačnej činnosti Ústav pamäti národa v roku 2021 vydal celkovo sedem publikácií: štyri v edícii Monografie, dve v edícii Dokumenty a jednu mimo edície. Zároveň vychádzal štvrtročník *Pamäť národa*.

7.1 EDÍCIA MONOGRAFIE

Tomáš ČERNÁK: *Všetku moc do rúk ľudu! Politický vývoj na Slovensku po Februári 1948*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 148 s. ISBN 978-80-89335-95-4

Monografia je založená na výskume v slovenských a českých archívoch, na štúdiu dobovej tlače a periodík a na sekundárnej literatúre. Pri skúmaní vychádza najmä z fondov ÚV KSS v Slovenskom národnom archíve v Bratislave a z fondov ÚV KSČ uložených v Národnom archíve České republiky v Prahe. Prvá časť monografie *Všetku moc do rúk ľudu!* je venovaná februárovým udalostiam roku 1948 v ČSR, s dôrazom na politický vývoj na Slovensku. Stručne približuje aj politický vývoj v predchádzajúcich rokoch. Druhá časť knihy približuje vznik a pôsobenie akčných výborov Národného frontu, ktoré realizovali čistky v celej spoločnosti a odstránili skutočných alebo potenciálnych odporcov komunistického režimu. Zameriava sa najmä na tzv. očistu verejného života prebiehajúcu na Slovensku, ktorá sa začala realizovať už ku koncu vládnej krízy. Boli to práve akčné výbory, ktoré sa pre komunistickú stranu stali dôležitou súčasťou pri nástupe a následnom upevňovaní moci. Tretia časť publikácie zaznamenáva procesy ovládnutia zákonodarných i výkonných orgánov komunistickou stranou a taktiež prípravu novej ústavy a priebeh volieb. Sleduje vývoj v slovenských národných orgánoch, teda v Slovenskej národnej rade (SNR) a Zbore povereníkov v prvých mesiacoch po Februári 1948. Práve na pôde Predsedníctva ÚV KSS sa veľmi rýchlo po prevzatí moci začalo rozhodovať o ďalšej činnosti a o personálnom obsadení národných orgánov, ktoré sa tak dostali plne pod kontrolu komunistov a stratili reálny vplyv na politické dianie. V súvislosti s prijatím novej Ústavy 9. mája približuje táto časť knihy aj rokovania týkajúce sa právomocí slovenských národných orgánov a postavenia Slovenska v rámci ČSR. Štvrtá časť knihy mapuje samotnú KSS, jej politický vývoj, členstvo a organizačnú štruktúru od februárových udalostí až do jesene roku 1948. Sleduje rozhodnutie o zjednotení KSS s KSČ a náznaky sporov medzi jednotlivými predstaviteľmi strany, ktoré sa neskôr naplno prejavili v kampani proti tzv. slovenským buržoáznym nacionalistom.

Patrik DUBOVSKÝ: *Ján Langoš. Od samizdatov a VPN k dokumentom ŠtB a ÚPN*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 248 s. ISBN 978-80-89335-99-2

Monografia *Ján Langoš. Od samizdatov a VPN k dokumentom ŠtB a ÚPN*, ktorú napísal historik Patrik Dubovský, prináša mozaiku aktivít Jána Langoša od 80. rokov minulého

storočia, keď sa angažoval v nonkonformných skupinách najmä pri tvorbe kultúrno-občianskych samizdatov a v Hnutí za občiansku slobodu. Autor predstavuje Jána Langoša ako neľahostajného človeka a občana s vyhraneným kritickým postojom k páľčivým spoločenským a morálnym témam, ako boli devastácia životného prostredia, antisemitizmus, chartistické hnutie či aktivity neoficiálnej cirkvi. Nad týmito, ale aj nad ďalšími témami sa Ján Langoš veľmi otvorene zamýšľal v samizdatovej tvorbe, ako i v neformálnych diskusiách.

Občianske aktivity a myšlienky Jána Langoša kontinuálne našli uplatnenie v hnutí Verejnosť proti násiliu (VPN) a po zmene režimu najmä pri vyrovnávaní sa s reprezentantmi komunistickej moci, nomenklatúrou KSČ a jej represívnu zložkou ako Štátna bezpečnosť a jej tajní spolupracovníci. Langošova ochota zapojiť sa do reforiem spoločnosti sa prejavila jeho prácou vo Federálnom zhromaždení, vo VPN ako politickej strane a takisto po voľbách v roku 1990 v náročnej funkcii federálneho ministra vnútra. Na poste federálneho ministra sa Ján Langoš podstatne zaslúžil o očistu ministerstva vnútra od príslušníkov ŠtB a komunistických kádrov a presadil lustračný zákon.

Po rozdelení ČSFR Ján Langoš s priateľmi založil Stálu konferenciu občianskeho inštitútu, stal sa poslancom Národnej rady SR a podieľal sa najmä na presadení zákona o slobodnom prístupe k informáciám. Zároveň sa stal predsedom Demokratickej strany (DS), ktorá v rámci Slovenskej demokratickej koalície (SDK) v roku 1998 vytvorila novú politickú garnitúru.

Vyvrcholením aktivít Jána Langoša bolo inštitucionalizovanie jeho dlhoročného plánu – vytvoriť právny a spoločenský základ na vyrovnanie s oboma totalitami našich dejín. V tomto duchu kniha zaznamenáva dramatický čas, keď sa Jánovi Langošovi v lete 2002 podarilo v NR SR presadiť zákon o pamäti národa a o zriadení Ústavu pamäti národa.

Po prvých rokoch fungovania ÚPN sa táto pamäťová inštitúcia stabilizovala a rozvinula svoje poslanie, no Ján Langoš v júni 2006 tragicky zomiera. Uzatvoril sa tak oblúk od zápasu s režimom ŠtB a KSČ až po etablovanie ÚPN a sprístupnenie dokumentov obávanej ŠtB verejnosti.

Marta GLOSSOVÁ: „Nespôsobilý na vysokoškolské štúdium“. Previerky a vylúčovanie študentov slovenských vysokých škôl. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 208 s. ISBN 978-80-89335-94-7

Fungovanie vysokých škôl v rokoch 1948 až 1960 bolo v Československu výrazne ovplyvňované zásadnými a radikálnymi politickými zmenami. Podľa Vladimíra I. Lenina bol koncept „nepolitickej“ výučby len buržoáznym pokrytectvom a k tejto predstave sa v roku 1949 prihlásili aj československí komunisti. Klement Gottwald na zjazde KSČ upozornil na nutnosť vytvorenia novej inteligencie, ktorá bude vychovaná v duchu

marxizmu-leninizmu a dialektického a historického materializmu. Kniha Marty Glossovej opisuje a analyzuje proces preverovania a vylučovania politicky nespoľahlivých alebo triedne nevyhovujúcich študentov v rokoch 1948 až 1960 v kontexte procesu „sovietizácie“ a následných poststalinistických zmien vo vysokoškolskom školstve. Autorka sa nezameriava len na obete čistiek, ale aj na ich vykonávateľov z radov študentov a pedagógov. Venuje sa ich motiváciám, ktoré neboli len ideologické, aj keď presvedčenie o správnosti politiky KSČ nepochybne hralo dôležitú úlohu. Analýza jednotlivých previerok tiež ukazuje, akú významnú úlohu v opisovaných udalostiach zohrávali neformálne väzby, známosti aj rôzne formy protekcie a nepotizmu, ktoré boli v mnohých ohľadoch dôležitejšie ako formálne schválené pravidlá previerok. Zásadnú rolu však zohrával tiež strach, snaha chrániť si vlastnú pozíciu, oportunistus, bezmyšlienkovité napĺňanie „zhora dodaných“ smerných čísel, ale aj vybavovanie osobných účtov.

Kniha ukazuje aj najvýraznejšie rozdiely medzi vývojom v českej a slovenskej časti republiky. Hoci dôvody a spôsoby vylučovania študentov z vysokoškolského štúdia boli odrazom politického vývoja v celom Československu, samotné previerky a ich formálne zdôvodnenie sa v českej a slovenskej časti republiky často líšili.

Ján ŠIMULČÍK: *Generácia nádeje. Malé kresťanské spoločenstvá 1969 – 1989.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 216 s. ISBN 978-80-8257-000-0

Jednou z nosných prvkov tajnej cirkvi v období 1969 – 1989 boli malé kresťanské spoločenstvá, nazývané tiež „stretká“. Autor v knihe sa zaoberá ich vznikom, náplňou, získavaním členov, ako aj ich prínosom v zápase za slobodu v totalitnej komunistickej spoločnosti. Opisuje tiež aktivity Štátnej bezpečnosti proti týmto počtom malým, ale významným spoločenstvám a ponúka aj autentické dobové dokumenty samizdatového charakteru ukazujúce metódy odpočúvania, ale aj možnosti ochrany ľudí proti všemocnej ŠtB. Kniha obsahuje svedectvá účastníkov „stretiek“, ktoré podporujú obraz malých spoločenstiev zvnútra. Popri svedectvách je postavená aj na archívnom výskume a čerpá z bohatej samizdatovej produkcie, ktorá autenticky opisovala život malých ostrovov náboženskej slobody počas vlády ateistického režimu.

7.2 EDÍCIA DOKUMENTY

Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ: *Svetový kongres Slovákov v dokumentoch. 1. časť: Generálne zhromaždenia.* Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 260 s. ISBN 978-80-89335-96-1

Generálne zhromaždenia Svetového kongresu Slovákov sa konali podľa prvých platných stanov, ktoré boli schválené na zakladajúcom generálnom zhromaždení v Toronte 19. júna 1971. Dokumenty boli odrazom programového a ideového zamerania kongresu

a reagovali na aktuálny politický vývoj na Slovensku aj v zahraničí. Do edície sú zaradené všetky dokumenty, ktoré vzišli z Generálnych zhromaždení SKS, a tvorí ju celkovo 44 dokumentov opatrených vedeckým aparátom. Zväčša išlo o rezolúcie, deklarácie, vyhlásenia, memorandá, ohlasy, príhovory alebo listy. Publikáciu zostavila historička ÚPN Beáta Katrebová Blehová.

Pre lepšie oboznámenie čitateľa s dejinami SKS bola do úvodnej časti edície zaradená štúdia podrobne mapujúca históriu generálnych zhromaždení v kontexte studenej vojny a normalizačného režimu v Československu v 70. a 80. rokoch.

Ján ŠIMULČÍK: *Éra samizdatu. Spoločenstvo Fatima a samizdat v rokoch 1974 – 1989. Druhé doplnené vydanie. Bratislava: Ústav pamäti národa 2021, 336 s. ISBN 978-80-89335-97-8*

V katolíckom prostredí na Slovensku počas obdobia normalizácie (1969 – 1989) vychádzalo vyše dvadsať samizdatových časopisov. Spoločenstvo Fatima zohralo v tejto oblasti dôležitú a z dnešného pohľadu možno povedať nezastupiteľnú úlohu. Spracovávanie histórie samizdatu naráža na svoje informačné zdroje. Všetky udalosti sa odohrávali v maximálnej utajenosti, takže ani sami aktéri často nepoznali všetky užšie alebo širšie súvislosti. Dokumentov a informácií o jednotlivých samizdatoch od Štátnej bezpečnosti taktiež nie je veľa – väčšina z nich totiž bola skartovaná. V druhom doplnenom vydaní knihy *Éra samizdatu* historika Jána Šimulčíka je v porovnaní s vydaním z roku 2019 niekoľko zmien. Tie drobné sa týkajú doplnení niekoľkých údajov ako mien, rokov a stotožnení pisateľov článkov samizdatov. Dôležitá zmena je však v pridaní štyroch nových kapitol, ktoré súvisia s kvantifikovaním počtu vydaných strán samizdatu Spoločenstva Fatima, ako aj jeho spolupracovníkov.

7.3 MIMO EDÍCIE

Beáta KATREBOVÁ BLEHOVÁ, (ed.): *'Annus mirabilis' 1989 and Slovakia: From a Totalitarian Regime to Democracy. Proceedings from the International Scholar Conference in Bratislava, 12 – 13 November 2019. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021, 792 s. ISBN 978-80-8257-001-7*

Anglicko-jazyčný zborník *'Annus mirabilis' 1989 and Slovakia: From a Totalitarian Regime to Democracy* je výstupom medzinárodnej vedeckej konferencie konanej pri príležitosti 30. výročia pádu komunistických režimov stredo- a juhovýchodnej Európy v novembri 2019 v Bratislave. Obsahuje dvanásť vedeckých štúdií od zahraničných autorov z ôsmich štátov: USA, Kanada, Ruská federácia, Rakúsko, Poľsko, Maďarsko, Rumunsko a Albánsko. Jeho obsah tvoria tiež štúdie slovenských a českých historikov a archivárov. Všeobecný okruh tém týkajúci sa „roka zázrakov“ 1989 je široký. Zahŕňa všeobecnú analýzu

historických udalostí pádu komunistických režimov vo východnej Európe a ich príčin, čiastkové štúdie o revolúciách v jednotlivých štátoch, tematiku disentu, študentského hnutia, exilu, trestnoprávnu problematiku, ako aj pamäťovú politiku. Poskytuje prehľad o aktuálnych archívnych fondoch a zbierkach k Nežnej revolúcii na Slovensku a k Sametovej revolúcii v Českej republike.

7.4 ČASOPIS PAMĚŤ NÁRODA

ÚPN v roku 2021 pokračoval vo vydávaní štvrtročníka *Paměť národa*, pričom išlo už o jeho 17. ročník. Pripravené boli štyri čísla, z ktorých v roku 2021 vyšli tri (1, 2, 3/2021).

Obsah čísla 1/2021

Na úvod

PEHR, Michal

Štúdie

ČERNÁK, Tomáš. Perzekúcia futbalového trénera Leopolda Šťastného v rokoch 1940 – 1963, s. 3 – 17.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. František Šubík (Andrej Žarnov) v osídlach československej Štátnej bezpečnosti, s. 18 – 28.

ZÍTEK, Adam. Agenturní úskalí rehabilitací aneb pozadí jednoho článku, s. 29 – 41.

Dokumenty

GAREK, Martin. Snažili sa o slovenskú samostatnosť. Dokumenty k prípadu Ivan Štelcer a spol., s. 42 – 68.

Materiály

KOČÍK, Tibor. Básnici zo second city na pozadí totality. Letný pohľad na literárnu topografiu Košíc do Novembra 1989, s. 69 – 98.

Rozhovory

DUBOVSKÝ, Patrik. Charta 77 bol najmä „český vzdor“, čiastočne podporený aj na Slovensku. Rozhovor so signatárom Charty 77 Marianom Zajíčkom, 99 – 107.

Recenzie

KRÁLOVIČ, Tomáš. Mária Miková – Martin Homza – Milan Novotný, eds. Študentský prológ k Nežnej revolúcii. Bratislava 16. november 1989, s. 108 – 110.

Anotácie

LOCEK, Marek. Martin Úradníček, ed. Klúčové námestie. November '89 v Banskej Bystrici, s. 111.

ÚPN Interne

Spomíname

GAREK, Martin. Za Richardom Marsinom (1923 – 2021), s. 117 – 119.

Obsah čísla 2/2021

Na úvod

BORZA, Peter

Štúdie

HALADOVÁ, Silvia. Násilná kolektivizácia v rokoch 1949 – 1953 na príklade mesta Trnava a obcí Trnavského okresu, s. 3 – 26.

DUBOVSKÝ, Patrik. Spor o Antona Srholca (1960 – 1971 – 1989). Dilema bývalého „mukla“ a kňaza: spolupráca s režimom vs strata štátneho súhlasu, s. 27 – 59.

Dokumenty

SZUMIŁO, Mirosław. „Českým a slovenským návštevníkům Polska“. Brožúra „Solidarity“ z roku 1981, s. 60 – 70.

Materiály

MAJCHRZAK, Grzegorz. Solidárni s Čechmi a Slovákmi. Hladovka v Kostole sv. Kríža vo Varšave z roku 1979, s. 71 – 80.

Rozhovory

SOKOLOVIČ, Peter. Osud „pétepáka“. Rozhovor s Františkom Michalovičom, s. 81 – 99.

Príbehy prenasledovaných

VÁROŠÍK, Michal. Nie ste spôsobilá pre funkciu redaktorky. Príbeh rozhlasovej redaktorky Oty Plávkovej, s. 100 – 105.

Recenzie

LONDÁK, Miroslav – LONDÁKOVÁ, Elena. Karel hrubý. Cesty komunistickou diktaturou. Kritické studie a eseje, s. 106 – 113.

MIŠIČÁKOVÁ, Lucia. Zdeněk Doskočil. V žalári a vyhnanství. Ladislav Novomeský v ére stalinismu a poststalinismu, s. 113 – 114.

ÚPN Interne

Obsah čísla 3/2021

Na úvod

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta

Štúdie

KINČOK, Branislav. Boj proti trockizmu na Slovensku po roku 1956. Prípad Michal Tušera a spol., s. 3 – 40.

ZACHAROVÁ, Mária. Likvidácia súkromných mlynov v okrese Trnava po druhej svetovej vojne, s. 41 – 56.

Dokumenty

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. Štefan B. Roman a jeho návštevy Československa v rokoch 1966 a 1968 v dokumentoch Štátnej bezpečnosti, s. 57 – 69.

Materiály

HALADOVÁ, Silvia. Kumulované tresty vynesené nad tzv. dedinskými boháčmi na príklade troch rodín z Trnavského okresu, s. 70 – 78.

V službách režimu

HALČÍN, Daniel. Vojtech Makovinský. V službách komunistickej tajnej polície, s. 79 – 90.

Rozhovory

VŽENTEKOVÁ, Eva. „Normalizačná“ skúsenosť štúdia v bývalom Sovietskom zväze. Rozhovor s Vladimírom Adamem a Bohumilom Vžentekom, s. 91 – 106.

Príbehy prenasledovaných

FRONKOVÁ, Viola – KINČOK, Branislav. Manželia Mirko a Adela Petrovičovci a prípad Šefik Kevič a spol., s. 107 – 113.

Recenzie

MANIK, Rudolf. Patrícia Fogelová – Martin Pekár. Disciplinované mesto. Zásahy politiky do verejného priestoru na Slovensku 1939 – 1945, s. 114 – 115.

Anotácie

KOŠÍK, Ľudovít – KINČOK, Branislav. Augustín Krajčík. Tvrdá škola. Poučné pohľady na väzenie, s. 116.

ÚPN Interne

Spomíname

POPAROVÁ, Alžbeta – KINČOK, Branislav. Za Jozefom Kratochvílom (1945 – 2021), s. 120.

Obsah čísla 4/2021

Na úvod

KINČOK, Branislav

Štúdie

BEŇUŠ, Patrik: Priemysel v období 1. Slovenskej republiky (1939 – 1945) na príklade okresu Hnúšťa, s. 3 – 23.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: Karpatskí Nemci a Štátna bezpečnosť v období stalinizmu a poststalinizmu, s. 24 – 40.

JÁŠEK, Peter: Bratislava/nahlas a jej miesto v odpore proti normalizačnému režimu na Slovensku, s. 41 – 58.

Dokumenty

DUBOVSKÝ, Patrik: Študenti Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave počas Novembra 1989 – odvážne, veselo i vážne, s. 59 – 74.

Materiály

PUŠKÁR, Adam. Rehabilitácia Františka Šubíka, s. 75 – 81.

Svedectvo

ORBANOVÁ, Eva. Pred- a postkatynské reminiscencie na Andreja Žarnova, s. 82 – 86.

Recenzie

CUMMINGS, Richard H. Cold War Frequencies. CIA Clandestine Radio Broadcasting to the Soviet Union and Eastern Europe (Beáta Katrebová Blehová), s. 87 – 90.

HANZLÍK, František. Tajné služby na cestě KSČ k moci 1945 – 1948. Únor 1948 – výsledek nerovného zápasu (Rudolf Manik), s. 90 – 93.

Anotácie

TKÁČIK, Ladislav. Šebastián Peter Jaďuď. Príbeh jedného kapucínskeho života (František Neupauer), s. 93.

ÚPN Interne

8 AUDIOVIZUÁLNA TVORBA

8.1 ZAZNAMENÁVANIE VÝPOVEDÍ SVEDKOV OBDOBIA NESLOBODY

V rámci zaznamenávania výpovedí svedkov z obdobia neslobody zamestnanci ÚPN počas roku 2021 nakrútili, nahrali a následne do audiovizuálneho fondu uložili 20 svedectiev. Do webovej prezentácie ÚPN s názvom *Svedkovia z obdobia neslobody* pribudli 4 svedectvá.

8.2 PRODUKCIA A DISTRIBÚCIA DOKUMENTÁRNYCH FILMOV

V máji 2021 bolo zo strany ÚPN ukončené pripomienkovanie filmu *Slobodní*. V septembri a októbri boli dokončené postprodukčné práce. Dokumentárny film *Slobodní* bol prezentovaný autormi a spolutvorcami v predpremiére počas slávnostného otváracieho večera XI. ročníka Festivalu slobody 2021. Film je o priateľstve Silvestra Krčméryho a Vladimíra Jukla, ktorých nazývali „generálmi tajnej cirkvi“ a ktorí zohrali významnú úlohu v boji proti totalite v Československu. Kritickí boli už voči režimu Slovenskej republiky 1939 – 1945 a zapojili sa do SNP. Po príchode komunizmu boli tvrdo prenasledovaní a strávili dlhé roky vo väzení. Napriek tomu po prepustení pokračovali vo svojej činnosti. Zakladali tzv. krúžky, malé ostrovy slobody, kde mohli ľudia slobodne myslieť a veriť. Šírili zakázanú literatúru, vydávali samizdaty, iniciovali viaceré podpisové akcie, púte a zhromaždenia. Jedným z vrcholov ich úsilia bola Sviečková manifestácia, na ktorej sa zúčastnili tisíce ľudí a nenásilne prejavili protest proti totalitnému režimu. O tejto udalosti vtedy hovoril celý svet. Film rozpráva príbeh kresťanského disentu na pozadí dejín 20. storočia na Slovensku. Zároveň je príbehom hľadania osobnej vnútornej slobody, ktorú je možné si zachovať v každom režime a za každých okolností. Konečná finalizácia bude hotová v roku 2022, keď sa do filmu zapracujú pripomienky RTVS.

V roku 2021 pristúpili pracovníci oddelenia audiovizuálnej tvorby v spolupráci s oddelením výskumu a vzdelávania k príprave a výrobe krátkometrážneho dokumentárneho filmu o slovenskom samizdate. Cieľom filmu je vysvetliť edukatívnou formou (predovšetkým pre žiakov a študentov) problematiku samizdatu a zároveň prezentovať svedectvá pamätníkov z databáz ÚPN, doplnené o výpovede vybraných ústredných postáv produkcie a distribúcie samizdatov. V roku 2021 uskutočnili pracovníci ÚPN rešerše z databáz a Archívu ÚPN, SFÚ, výber obsadenia, prípravu rámcového scenára a celkovej produkcie filmu. Dokončenie filmu je plánované v roku 2022.

Pracovníci ÚPN tiež spolupracovali na výrobe dokumentárneho seriálu o dejinách Štátnej bezpečnosti na Slovensku, konkrétne sa venovali emigrantom zo Slovenska a monsterprocesom s katolíckymi biskupmi.

9 POPULARIZAČNÉ A OSVETOVÉ AKTIVITY

Popularizačné a osvetové aktivity aj v roku 2021 čiastočne ovplyvnila pandémia covidu-19, v dôsledku ktorej museli byť niektoré podujatia transformované do on-line podoby.

9.1 FESTIVAL SLOBODY

XI. ročník Festivalu slobody (FS) sa uskutočnil v Bratislave v dňoch 3. – 17. novembra 2021. Jeho troma hlavnými témami boli prijatie tzv. Židovského kódexu (80. výročie), prijatie zákona o ochrane štátnych hraníc (70. výročie) a spomienka na disidenta a zakladateľa ÚPN Jána Langoša (75. výročie narodenia a 15. výročie úmrtia).

Filmová prehliadka v Kine Lumière (4. – 6. 11. 2021) reflektovala ťažiskové témy FS a ponúkla bohatý kultúrno-spoločenský obsah pre širokú verejnosť i školy. Účast' študentov bola zabezpečená aj na dopoludňajšom programe FS pod Pyramídou s verejným odposluchom rozhlasovej hry, projekciou filmu a dvoma naživo vysielanými diskusiami v rozhlase. Večerné živé vysielanie na okruhu RTVS Rádio Devín bolo v slávnostnom programe FS pod Pyramídou venované pamiatke Jána Langoša, po ktorom nasledoval koncert kapely Krylband s piesňami K. Kryla. Tradičnou súčasťou FS sa stala súťaž Naša nedávna história v spolupráci s Klubom 89, v tomto roku na tému: *odvrátená tvár spravodlivosti – začiatok železnej opony*, z ktorej bolo prostredníctvom OAT pripravené slávnostné oceňovanie víťazných prác (s ich ukázkami a umeleckým programom), odvysielané zo záznamu na youtubovom kanáli ÚPN a webe FS. Trojdňový Víkend zatvorených hraníc (organizovaný v spolupráci s Bratislavským samosprávnym krajom) priniesol komentovanú prehliadku železnej opony v dobovom autobuse MHD, divadelné predstavenie Smutná ranná modlitbička a nedeľný kultúrno-náučný program pri Cyklomoste slobody vrcholiaci pietnou spomienkou na obeť železnej opony. FS ponúkol počas celého novembra aj tri výstavy v Poľskom inštitúte a v Átriu Slovenského rozhlasu a tiež dve prezentácie kníh z produkcie ÚPN spojené s diskusiami s ich autormi – P. Dubovský: *Ján Langoš. Od samizdatov a VPN k dokumentom ŠtB a ÚPN*, M. Glossová: *Nespôsobilý na vysokoškolské štúdium*. Filmová prehliadka XI. ročníka festivalu v Kine Lumière priniesla predpremiéru koprodukčného dokumentárneho filmu ÚPN pod názvom *Slobodní*. Počas hlavného večerného programu boli v slovenskej premiére uvedené 4 zahraničné hrané a dokumentárne filmy. Dopoludňajší program venovaný študentom stredných škôl sa realizoval napriek neľahkej pandemickej situácii a dištančnému vyučovaniu v školách a ponúkol hrané i dokumentárne filmy spojené s diskusiami s historikmi ÚPN na vybrané témy.

Oslovení boli aj stáli organizátori podujatia *Festival slobody v tvojom meste*. I keď prejavili aktívny záujem o spoluprácu, pre aktuálnu situáciu sa viacero plánovaných spoločenských a kultúrnych podujatí nemohlo realizovať. Napriek tzv. covid semaforu sa Festival slobody

v tvojom meste realizoval v Bardejove, Brezne a Spišskej Belej, kam ÚPN poskytol filmy z vlastnej produkcie i z filmovej prehliadky festivalu.

9.2 DISKUSNÉ PODUJATIA

V roku 2021 Ústav realizoval sériu diskusných večerov v Bratislave. Diskusné večery v Bratislave sú pravidelnými podujatiami, ktoré ÚPN robí v spolupráci s Poľským inštitútom a konajú sa každý mesiac (s výnimkou letných mesiacov a decembra). V uplynulom roku zasiahla do prípravy a realizácie tradičného formátu diskusných večerov ÚPN pandémie covidu-19. V dôsledku prijatých opatrení nebolo možné v mesiacoch január – máj diskusné večery organizovať s účasťou verejnosti, ale vďaka pracovníkom oddelenia audiovizuálnej tvorby boli vysielané on-line prostredníctvom youtubového kanálu ÚPN.

Prehľad diskusných večerov v Bratislave:

- *Traja biskupi pred komunistickým súdom. Proces s J. Vojtaššákom, M. Buzalkom a P. Gojdičom* (28. január 2021)
Hostia: prof. PhDr. Róbert Letz, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave); Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová (ÚPN)
- *Udalosti v Poľsku v roku 1970 a ich ohlas* (11. marec 2021)
Hostia: Dr. Grzegorz Majchrzak (Ústav národnej pamäti, Varšava), Peter Jašek, PhD. (ÚPN)
- *Profesor Imrich Karvaš* (25. marec 2021)
Hostia: PhDr. Tomáš Černák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave), Branislav Kinčok, PhD. (ÚPN)
- *Štefan Boleslav Roman (1921 – 1988)* (29. apríl 2021)
Hostia: prof. Dr. phil. Emília Hrabovec (Univerzita Komenského v Bratislave); Dr. phil. Beáta Katrebová Blehová (ÚPN)
- *100 rokov od založenia komunistickej strany (1921)* (27. máj 2021)
Hostia: PhDr. Tomáš Černák, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave); PhDr. Tomáš Klubert, PhD. (ÚPN)
- *Vypuknutie nemecko-sovietskej vojny (1941)* (22. jún 2021)
Hostia: Dr. Pawel Libera (Ústav národnej pamäti, Varšava); Martin Garek, PhD. (ÚPN)
- *Kardinál Stefan Wyszyński. Tajné vysviacky a pomoc slovenskej cirkvi* (30. september 2021)
Hostia: Dr. Mirosław Szumillo (Ústav národnej pamäti, Varšava), Dr. Rafal Latka (Ústav národnej pamäti, Varšava) prof. ThDr. Jozef Hal'ko, PhD. (Univerzita Komenského v Bratislave), Sebastian Koszut
- *Subkultúra (underground) v období tzv. normalizácie* (21. október 2021)
Hostia: Peter Markovski. Peter Jašek, PhD. (ÚPN)
- *Výnimočný stav v Poľsku v roku 1981* (25. november 2021)

Hostia: Dr. Miroslaw Szumilo (Ústav národnej pamäti, Varšava), Patrik Dubovský, PhD. (ÚPN)

Ústav pamäti národa nadviazal v roku 2021 intenzívnu spoluprácu s Múzeom obetí komunizmu, ktoré bolo slávnostne otvorené 24. júna 2021 v Košiciach. V spolupráci s múzeom sa podarilo zorganizovať dve diskusné podujatia, ktoré moderoval Peter Jašek.

- *Obete komunistického režimu* (24. jún 2021)
Hostia: Peter Mikle (ÚPN), Branislav Kinčok (ÚPN), František Neupauer (ÚPN), Peter Juščák (spisovateľ), Ján Šimulčík (historik)
- *Okupácia Československa v auguste 1968* (21. august 1968)
Hostia: Peter Neuwirth, Anna Malá, Juraj Fleischer, Ladislav Ďurčaník-Martoník, Daniel Klembara, Katarína Rubínová

Prehľad účasti zamestnancov ÚPN v ďalších debatách a diskusiách:

Okrem diskusných večerov ÚPN boli pracovníci ústavu pozvaní ako hostia aj na ďalšie diskusné fóra:

- *Ján Langoš – strážca pamäti* (12. november 2021, Víkend atraktívneho divadla, Zvolen)
Host' za ÚPN: Patrik Dubovský
- *Kolokvium formačno-akademického programu SLH*, diskusia o slovenských dejinách v 20. storočí (27. apríl 2021, Spoločenstvo Ladislava Hanusa, Bratislava)
Host' za ÚPN: Beáta Katrebová Blehová
- *Osobnosť Jána Langoša* (2. november 2021, Festival slobody, Bratislava)
Host' za ÚPN: Patrik Dubovský
- *Perzekúcie Židov a 80 rokov od prijatia tzv. Židovského kódexu* (3. november 2021, Festival slobody, Bratislava)
Host' za ÚPN: Pavol Makyna
- Predpremiéra filmu *Slobodní* (3. november 2021, Festival slobody, Bratislava)
Host' za ÚPN: František Neupauer
- Diskusia v rádiu Devín pri príležitosti 80. výročia vydania tzv. Židovského kódexu (8. november 2021, Festival slobody pod Pyramídou, Ústav pamäti národa a Rozhlas a televízia Slovenska, Bratislava)
Hostia za ÚPN: Pavol Makyna, Ondrej Podolec
- Diskusia o Bielej légii. Anton Tunega, Albert Púčik a Eduard Tesár boli zavraždení komunistickým režimom (21. február 2021, Nadácia Antona Tunegu, Bratislava)
Dostupné na: <https://www.kas.de/sk/web/slowakei/veranstaltungen/detail/-/content/70-rokov-po-poprave-1>
Host' za ÚPN: František Neupauer

9.3 PREDNÁŠKOVÁ ČINNOSŤ

Prednáškovú činnosť v roku 2021 limitovala pandémia covidu-19. Vďaka spolupráci s Katedrou histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity sa však podarilo etablovať pravidelnú prednáškovú činnosť pre študentov uvedenej univerzity (kurz v zimnom semestri: Osobnosti moderných slovenských dejín), pričom prednášky sa realizovali on-line formou. V spolupráci s Gemerskou knižnicou P. Dobšinského sa uskutočnili dve prednášky pre študentov miestneho gymnázia.

Prednášky na základných a stredných školách:

- DUBOVSKÝ, Patrik: *Nežná revolúcia*, ZŠ Chorvátsky Grob. 15. november 2021
- JAŠEK, Peter: *Osobnosť Alexandra Dubčeka*, Gymnázium P. J. Šafárika v Rožňave, 18. október 2021
- MAKYNA, Pavol: *Holokaust na Slovensku s dôrazom na Trnavu*, Gymnázium Jána Hollého v Trnave, 8. december 2021
- MAKYNA, Pavol: *Holokaust na Slovensku*, Gymnázium P. J. Šafárika v Rožňave, 6. december 2021

Prednášky na univerzitách:

- PYTLÍK, Pavol: *Archív ÚPN – jeho činnosť a postavenie v sústave verejných archívov na Slovensku*, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 7. máj 2021
- PYTLÍK, Pavol: *Komplexný archívny informačný systém ÚPN*, Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 7. máj 2021
- DUBOVSKÝ, Patrik: *Vyrovňovanie sa s nedemokratickou minulosťou*, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 10. december 2021

Prednášky v rámci spolupráce s Trnavskou univerzitou – Osobnosti moderných slovenských dejín

- JAŠEK, Peter: *Úvodná prednáška. Predstavenie predmetu a ÚPN*, 24. september 2021
- MAKYNA, Pavol: *Alexander Mach, Augustín Morávek a represie v období Slovenskej republiky so zameraním na holokaust*, 30. september 2021
- KLUBERT, Tomáš: *Generál Rudolf Viest (a Slovenské národné povstanie)*, 7. októbra 2021
- KINČOK, Branislav: *Gustáv Husák (so zameraním na proces s tzv. buržoáznymi nacionalistami)*, 14. október 2021
- JAŠEK, Peter: *Vasil Bilak (kolaborácia a normalizácia)*, 21. október 2021
- DUBOVSKÝ, Patrik: *Anton Srholec (disent na Slovensku)*, 28. októbra 2021
- NEUPAUER, František: *Silvester Krčméry (a tajná cirkev na Slovensku)*, 4. novembra 2021
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: *Štefan B. Roman (a slovenský politický exil)*, 11. novembra 2021
- DUBOVSKÝ, Patrik: *Ján Langoš (pôsobenie v disente)*, 18. novembra 2021

- JAŠEK, Peter: *Alexander Dubček (rok 1968, normalizácia a pád komunistického režimu)*, 25. november 2021

Prednášky pre verejnosť:

- JAŠEK, Peter: *Rok 1968 na Slovensku*. Múzeum Pavla Tillnera v Malackách, Malacky, 14. október 2021
- KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta: *Poľsko-slovenské vzťahy počas druhej svetovej vojny a otázka usporiadania strednej Európy*. Katedra slovenských dejín, FF UK; Veľvyslanectvo Poľskej republiky, Spolok Preslava, Bratislava, 15. apríl 2021
- MAKYNA, Pavol: *Púchov v turbulentných rokoch 1938 – 1945*, Literárno-umelecká kaviareň Podivný barón v Púchove, 30. apríl 2021
- DUBOVSKÝ, Patrik: *Akcia kláštory a akcia VÍR. Film Tiene Barbarskej noci*. Beckov, kláštor OFM, 17. máj 2021
- DUBOVSKÝ, Patrik: *Zničený Kostol sv. Vavrinca a Laurin majer*. Rímskokatolícka fara Rusovce. 10. november 2021
- JAŠEK, Peter: *Alexander Dubček. Komunista s ľudskou tvárou?* On-line. Filozofická fakulta UK, Spolok Preslava, Bratislava, 10. november 2021
- JAŠEK, Peter: *November 1989 in Slovakia. The Fall of the communist regime*. Generálny konzulát Slovenskej republiky v New Yorku (on-line), 22. november 2021
- JAŠEK, Peter: *Alexander Dubček. Slovak Leader of the Prague Spring*. On-line. Embassy of the Slovak Republic in Ottawa; University in Ottawa, webinar, 8. december 2021

9.4 VÝSTAVY

V roku 2021 pripravili pracovníci Ústavu pamäti národa dve nové panelové výstavy. Išlo o výstavu venovanú téme protižidovského zákonodarstva na Slovensku a pôsobeniu Alexandra Dubčeku v Turecku v roku 1970.

Výstava *Uzákonené bezprávie. Holokaust a protižidovské zákonodarstvo na Slovensku*

Autori: Martin Garek, Peter Jašek, Pavol Makyna, Ján Pálffy

Vernisáž: 9. september 2021, Národná rada Slovenskej republiky

Výstava *Uzákonené bezprávie. Holokaust a protižidovské zákonodarstvo na Slovensku* bola pripravená pri príležitosti smutného 80. výročia vydania tzv. Židovského kódexu na Slovensku. Záujemcom na dvanástich tematických paneloch prináša komplexný pohľad na príčiny, priebeh a dôsledky holokaustu na Slovensku. Jednotlivé panely poukazujú na viaceré aspekty problematiky prenasledovania Židov vrátane procesu arizácie a tragického vyvrcholenia represívnej politiky – deportácie v roku 1942. Smutné výročie prijatia tzv. Židovského kódexu reflektujú panely, ktoré sa osobitne venujú protižidovskej legislatíve a tzv. Židovskému kódexu. Súčasťou výstavy boli aj výpovede pamätníkov z audiovizuálneho archívu ÚPN. Výstavu slávnostne otvorili 9. septembra 2021

podpredseda Národnej rady Slovenskej republiky Gábor Grendel a predseda Správnej rady ÚPN Ján Pálffy. Výstava bola v priestoroch NR SR inštalovaná do konca októbra 2021.

Výstava *Alexander Dubček a Turecko*

Autor textu: Jerguš Sivoš

Spolupráca: Ján Endrődi, Peter Jašek, Ján Pálffy

Vernisáž: 30. november 2021, Doğan Ta^odelen Çağda^o Sanatlar Merkezi, Ankara, Turecko

Tematická výstava na siedmich paneloch zachytáva pôsobenie Alexandra Dubčeka, symbolu „socializmu s ľudskou tvárou“ a jedného z najznámejších Slovákov vo svete, na pozícii československého veľvyslanca v Turecku. Dubček tu pôsobil v čase svojho mocenského pádu po invázii vojsk štátov Varšavskej zmluvy do Československa, keď sa ocitol v nemilosti režimu tzv. normalizácie. Prejavilo sa to jeho sledovaním Štátnou bezpečnosťou aj počas pôsobenia v Turecku. Hoci A. Dubček pôsobil v Ankare len krátko, získal si počas svojho pobytu sympatie ľudí a bol predmetom veľkého záujmu miestnych médií.

REINŠTALOVANÉ VÝSTAVY

Výstava *August 1968. Nádeje a vytriezvenia.*

30. jún – 15. október 2021, Gemerská knižnica P. Dobšinského v Rožňave

Výstava *Uzákonené bezprávie. Holokaust a protižidovské zákonodarstvo na Slovensku*

8. november – 15. december 2021, Slovenský rozhlas Bratislava (súčasť Festivalu slobody)

Výstava *Chceme slobodu! Pád komunistického režimu na Slovensku*

16. – 30. november 2021, Mierové námestie, Trenčín

9.5 INFORMAČNÉ BULLETINY PRE ŠTUDENTOV

V roku 2021 bolo v Centre výskumu obdobia neslobody vypracovaných celkovo šesť tematických skladačiek pre študentov. Spracované témy:

- *Havária v Černobyli* (P. Jašek)
- *Helsinská konferencia* (T. Klubert)
- *Ľudové milície* (T. Klubert)
- *Maďarské povstanie 1956* (T. Klubert)
- *Východonemecké povstanie 1953* (T. Klubert)
- *Svetový kongres Slovákov* (B. Katrebová Blehová)

9.6 VZDELÁVACIE VIDEÁ

Pracovníci ústavu pokračovali aj v roku 2021 v natáčaní krátkych tematických videí na facebookovú stránku ÚPN. Celkovo nakrútili 24 tematických videí. Témy jednotlivých videí reflektovali okruhly výročia významných udalostí spojených s pôsobením nedemokratických režimov, ako aj vybraných osobností (ako napr. Anton Neuwirth, Ladislav Záborský, Ján Langoš). Medzi videami nechýbali ani zostrihy a reportáže k pamätným dňom SR (Deň obetí komunistického režimu, Deň obetí augustovej okupácie, Deň samizdatu) či významným výročiam (80 rokov od prijatia tzv. Židovského kódexu, poprava troch aktivistov protikomunistického odboja, výročie havárie v Černobyli). Facebookové videá mali veľkú sledovanosť, pri viacerých návštevnosť prekročila počet 1 000. Najväčší počet (3 800) pozretí malo video natočené k 80. výročiu prijatia tzv. Židovského kódexu. Na výrobe videí sa v spolupráci s oddelením výskumu a vzdelávania podieľalo oddelenie audiovizuálnej tvorby.

- *Proces s katolíckymi biskupmi* (15. januára 2021, F. Neupauer, Š. Badura, 2 200 pozretí)
- *40 rokov od inaugurácie Ronalda Reagana* (20. januára 2021, B. Katrebová Blehová, Š. Badura, 900 pozretí)
- *100 rokov od narodenia Antona Neuwirtha* (22. januára 2021, P. Jašek, Š. Badura, 347 pozretí)
- *Sto rokov od narodenia maliara a politického väzňa Ladislava Záborského* (22. január 2021, 1 100 pozretí)
- *Začiatok vysielania Vatikánskeho rozhlasu* (12. február 2021, B. Katrebová Blehová, Š. Badura, 449 pozretí)
- *Poprava Alberta Púčika, Antona Tunegu a Eduarda Tesára* (20. február 2021, P. Jašek, E. Lokajová, 794 pozretí)
- *Nepotrestaná násilná smrť Přemysla Coufala* (24. február 2021, P. Dubovský, E. Lokajová, 775 pozretí)
- *Spomienka na obeť komunistického režimu* (25. február 2021, E. Lokajová, 511 pozretí)
- *33 rokov od Sviečkovej manifestácie* (25. marec 2021, E. Lokajová, 1 300 pozretí)
- *Pavol Mária Hnilica, biskup v exile a umlčaná cirkev na Slovensku* (30. marec 2021, B. Katrebová Blehová, Š. Badura, 748 pozretí)
- *Sto rokov od narodenia Štefana B. Romana* (17. apríl 2021, P. Jašek, E. Lokajová, 870 pozretí)
- *35 rokov od havárie černobyľskej atómovej elektrárne* (26. apríl 2021, F. Neupauer, E. Lokajová 1 100 pozretí)
- *40. výročie atentátu na Jána Pavla II.* (13. máj 2021, F. Neupauer, Š. Badura 1 500 pozretí)
- *Spomienka na Jána Langoša* (17. jún 2021, E. Lokajová, Š. Badura, 716 pozretí)
- *Vypuknutie nemecko-sovietskej vojny a zapojenie Slovenska do nej* (22. jún 2021, T. Klubert, Š. Badura, 421 pozretí)

- *Deň pamiatky obetí komunistického režimu* (24. jún 2021, F. Neupauer, E. Lokajová, 1 900 pozretí)
- *Zákon o ochrane štátnych hraníc* (11. júl 2021, P. Mikle, Š. Badura, 909 pozretí)
- *Ján Manas a Slovenský zlatý orol* (31. júl 2021, M. Garek, Š. Badura, 481 pozretí)
- *Začiatok stavby Berlínskeho múra* (13. august 2021, O. Podolec, Š. Badura, 470 pozretí)
- *August 1968 v Rožňave* (20. august 2021, P. Jašek, Š. Badura, 602 pozretí)
- *Deň obetí okupácie Československa* (21. august 2021, P. Jašek, Š. Badura, 795 pozretí)
- *50 rokov od založenia Pacem in terris* (31. august 2021, P. Dubovský, Š. Badura, 457 pozretí)
- *80 rokov od vydania tzv. Židovského kódexu* (9. september 2021, P. Makyna, Š. Badura, 3 800 pozretí)
- *Akcia KULAK – Vystahovanie tzv. dedinských boháčov* (30. november 2021, S. Haladová, Š. Badura, 894 pozretí)

9.7 INÉ AKTIVITY

V roku 2021 sa v rámci Centra výskumu obdobia neslobody uskutočnil externý audit odborných a tvorivých činností, ktorého súčasťou bolo vypracovanie interných sebahodnotiacich správ v rámci oddelení dokumentácie, výskumu a vzdelávania a audiovizuálnej tvorby, ako aj sebahodnotiacich správ jednotlivých pracovníkov oddelenia výskumu a vzdelávania. Výsledky auditu, ktorý posudzovala externá hodnotiaca komisia, boli z pohľadu odboru pozitívne, pričom záverečná správa externej hodnotiacej komisie sformulovala aj odporúčania na zlepšenie, ktoré boli premietnuté do plánu činnosti na rok 2022.

Popri publikačnej, vedeckovýskumnej a osvetovej činnosti vybavovali pracovníci Centra výskumu obdobia neslobody aj konzultačnú činnosť súvisiacu so žiadosťami filmových spoločností, študentov a občanov. Z radov verejnosti najviac dotazov smerovalo na vyhľadávanie v databázach arizovaných podnikov, prenasledovaných z náboženských dôvodov a na pátranie po osudoch rodinných príslušníkov, ktorí prišli o život počas druhej svetovej vojny. Celkovo išlo o 30 odborných konzultácií.

Ústav zabezpečoval aj odborné konzultácie pre študentov slovenských a zahraničných univerzít. V spolupráci s univerzitami pokračovala prax odborných stáží, a to najmä v spolupráci s katedrami histórie filozofických fakúlt Trnavskej univerzity a Univerzity Komenského v Bratislave. Pracovníci ústavu boli oponentmi niekoľkých diplomových aj dizertačných prác na témy z oblasti histórie.

Pracovníci ÚPN sa ako odborní spolupracovníci podieľali na príprave viacerých filmov a dokumentov. P. Dubovský, B. Kinčok a F. Neupauer spolupracovali na príprave dielov dokumentárneho cyklu mapujúceho dejiny Štátnej bezpečnosti na Slovensku s názvom

Prísne tajné! (B-Production). B. Katrebová Blehová, O. Podolec a B. Kinčok spolupracovali na dokumentárnom filme *Monsterproces* s biskupmi Buzalkom, Vojtaššákom a Gojdičom (režisér M. Demko). Peter Jašek spolupracoval na príprave série dokumentárnych filmov s názvom *Emigranti* (Hitchhiker cinema), na dokumentárnom filme o Štefanovi B. Romanovi (Matica slovenská) a na dokumente o Oskarovi Langerovi v rámci cyklu RTVS *Família*.

Pokračovalo sa aj v tradícii pietnych spomienok, pričom niektoré z nich boli zachytené v rámci krátkych videí na Facebooku ÚPN. V januári položili zástupcovia ústavu veniec k pamätníku obetí holokaustu na Rybnom námestí v Bratislave. Vo februári sme zorganizovali pietnu spomienku na obeť komunistického režimu pri pamätníku na Jakubovom námestí. V júni sme si na Námestí SNP uctili pamiatku zakladateľa ÚPN J. Langoša. V auguste položili zástupcovia ÚPN vence k pamätníku Hartmuta Tautza a pri pamätnej tabuli obetiam augustovej invázie v Bratislave. V novembri pri pamätnej tabuli na pochod študentov zo 16. novembra 1989 umiestnenej na priechelí Univerzity Komenského a pri príležitosti Dňa boja za slobodu a demokraciu pri pamätníku Brána slobody v Devíne a pamätníku obetiam komunizmu na cintoríne Vraakuňa. V regiónoch sa zástupcovia ÚPN zúčastnili aj na ďalších pietnych spomienkach: 25. marec, Poprad, spomienka na prvý transport židovských žien a dievčat zo Slovenska; 14. apríl, Podolínec, Poprad, spomienky na obeť Barbarskej noci; 28. – 29. máj, Jáchymov, ČR, spomienka na obeť komunistického režimu, ktoré trpeli v pracovných táboroch pri jáchymovských uránových baniach; 21. august, Poprad, pietna spomienka pri Pamätníku obetiam okupácie Československa 21. augusta 1968; 29. august, Banská Bystrica, výročie SNP; 17. november, Trenčín, pietna spomienka pri Pamätníku obetiam komunizmu pred súdom v Trenčíne.

Dňa 24. júna bolo v Košiciach slávnostne otvorené Múzeum obetí komunizmu, ktoré úzko spolupracuje s Ústavom pamäti národa. Súčasťou jeho expozície sú svedectvá z audiovizuálneho archívu ústavu. Pracovníci oddelenia výskumu a vzdelávania sa zapojili do spolupráce s múzeom aj pripomienkovaním textov uverejnených v rámci expozície (S. Halaldová, F. Neupauer, B. Kinčok, T. Klubert, P. Jašek, J. Endrůdi). Súčasťou otvorenia boli moderované diskusie, na ktorých vystúpili pracovníci ÚPN, ako aj tlačová konferencia, prehliadka múzea a prezentácia interaktívnej mapy obetí komunizmu, ktorej databáza bola konzultovaná s ÚPN. Spolupráca s múzeom pokračovala aj v auguste organizáciou diskusie na tému obetí augustovej okupácie Československa vojskami štátov Varšavskej zmluvy. Ústav je hlavným odborným partnerom a spolupracovníkom múzea.

Osobitnú agendu predstavuje vybavovanie žiadostí o odborný posudok na požiadanie štátnych a samosprávnych orgánov. V jej rámci vypracovali pracovníci ústavu posudky na vhodnosť použitia symbolov na vojenskom pamätníku (obec Jelka), osobu Mareka Frauwirtha (Banskobystrický samosprávny kraj), osobu Vasila Biláka (Národná kriminálna agentúra), ku kauze Tisova ulica vo Varíne (Národná kriminálna agentúra),

publikácií s extrémistickým obsahom (Národná kriminálna agentúra) či na bilbordoch komunistického strany (Národná kriminálna agentúra).

Ústav sa zapojil aj do viacerých medzinárodných projektov, ako bol napr. projekt Hi-Story lessons (prípomienkovanie a korektúry maďarských a rumunských textov). Pracovníci ÚPN boli tiež prítomní na riadnom pracovnom stretnutí Ústrednej predmetovej komisie Štátneho pedagogického ústavu.

Prezentácie publikácií ÚPN

Pokračovala aj distribúcia kníh, filmov a časopisu *Pamäť národa* do škôl a knižníc na Slovensku. Zároveň s vydávaním kníh pokračovala tradícia prezentácií publikácií ústavu, ktorá sa konala v on-line priestore aj na podujatiach s účasťou verejnosti. Na Facebooku ÚPN boli prezentované publikácie *Ostro sledovaná hranica* (autor V. Palko, 1 300 pozretí), *Akcia B* (autorka M. Oravcová, 2 100 pozretí) a *August 1968. Udalosti, fakty, osobnosti* (zost. P. Jašek, 538 pozretí).

ÚPN sa v dňoch 11. – 14. novembra 2021 zúčastnil na knižnom veľtrhu Bibliotéka, na ktorom prezentoval svoje knižné tituly. O publikácie v stánku ústavu bol medzi návštevníkmi knižného veľtrhu veľký záujem. Ďalšie knižné prezentácie boli súčasťou Festivalu slobody: prezentácia publikácie Marty Glossovej *Nespôsobilý na vysokoškolské štúdium*, ktorá sa konala v priestoroch Pálffyho paláca dňa 16. novembra 2021, a publikácie Patrika Dubovského *Ján Langoš*, ktorá sa v kine Lumière konala 4. novembra 2021. Kniha M. Glossovej bola prezentovaná aj v rámci knižného veľtrhu Bibliotéka na výstavisku Incheba dňa 11. novembra 2021. Prezentácia publikácie B. Katrebovej Blehovej *Svetový kongres Slovákov v dokumentoch. 1. časť: Generálne zhromaždenia* bola spojená s odborným seminárom a uskutočnila sa dňa 22. septembra 2021 v priestoroch Pálffyho paláca.

Tematické webové stránky

V roku 2021 prišlo k doplneniu tematickej webovej stránky www.barnarskanoc.sk, ktorá bola spustená pri príležitosti 70. výročia likvidácie reholí. Pracovníci Centra výskumu obdobia neslobody doplnili textovú časť webovej stránky a profily rehoľníkov a rehoľníčok.

10 ZÁVER

Napriek mimoriadne zložitej situácii vyvolanej pandémiou covidu-19 si ÚPN v roku 2021 plnil úlohy, ktoré mu ukladá zákon č. 553/2002 Z. z. o pamäti národa. Prácu ústavu taktiež determinovala priestorová situácia, keďže ústav naďalej sídlil na dvoch miestach, v prenajatých a vo vypožičaných priestoroch.

Pracovníci ÚPN pokračovali – i keď v upravenej podobe vyvolanej nepriaznivou pandemickou situáciou – v naplňaní dlhodobých projektov i v rozvíjaní nových aktivít. Venovali sa dlhodobým činnostiam, akými sú vedecký výskum, vytváranie evidencií, dokumentácia činnosti Štátnej bezpečnosti, sprístupňovanie dokumentov z činnosti represívnych zložiek, spracovávanie archívnych fondov, služby pre bádateľov, poskytovanie informácií štátnym orgánom pre plnenie ich zákonom stanovených úloh, vzdelávacie a popularizačné aktivity, publikačná činnosť a pod.

Medzi priority ústavu v roku 2021 patrila aplikácia zákonov o protikomunistickom odboji a o odoberaní nezaslúžených benefitov predstaviteľom komunistického režimu, delimitácie dokumentov z rezortov vnútra a spravodlivosti, ako aj riešenie priestorovej situácie ústavu a predsedníctvo v rámci riadiaceho výboru Európskej siete Pamäť a solidarita. Navýšenie finančných prostriedkov v súvislosti s novou agendou umožnilo posilnenie personálnych kapacít ústavu.

Po 19 rokoch od prijatia zákona o pamäti národa došlo v roku 2021 taktiež k výraznému posunu v riešení priestorovej situácie ústavu, ktorý do správy prevzal nehnuteľnosti na Krížnej ulici č. 42 v Bratislave. Uvedené nehnuteľnosti by mali po rekonštrukcii slúžiť ako sídlo Ústavu pamäti národa, pričom v rámci jedného areálu umožnia sústrediť všetky zložky ústavu, ako aj plánované múzeum totalitných režimov. Uznesenie vlády č. 774/2021 zo 14. decembra 2021 sa venuje otázke financovania rekonštrukcie sídla ÚPN.

ÚPN v roku 2021 plnil výskumné a dokumentačné úlohy v 10 okruhoch, samostatne alebo v spolupráci s partnerskými inštitúciami pripravoval 8 vedeckých konferencií a seminárov. Zamestnanci ÚPN aktívne vystúpili na 13 vedeckých podujatiach, v rôznych typoch vedeckých a odborných časopisov, zborníkov a iných publikácií mali celkovo 84 publikačných výstupov. Ústav nakrútil 20 svedeckých výpovedí v rámci zaznamenávania výpovedí svedkov obdobia neslobody, samostatne vydal 7 knižných publikácií. V rámci osvetových a vzdelávacích aktivít pripravil 9 diskusných večerov a na ďalších 9 diskusiách aktívne participoval, taktiež pripravil 25 prednášok pre študentov a verejnosť. Informácie o období neslobody sprostredkoval aj prostredníctvom dvoch nových výstav, v roku 2021 boli reінštalované ďalšie tri výstavy. Pracovníci ústavu taktiež pripravili 6 informačných bulletinov a 24 vzdelávacích videí. Ústav obslúžil 232 bádateľských návštev. Žiadateľom v zmysle zákona o pamäti národa sprístupnil celkovo 4 749 strán, zdigitalizovaných bolo celkovo 72 280 strán dokumentov, z toho 54 093 strán papierových a 18 187

mikrofišových. Zároveň prebiehala digitalizácia zapožičaných evidenčných kariet z MV SR v počte 60 063 snímok. V roku 2021 ústav priznal postavenie účastníka protikomunistického odboja v 207 prípadoch a udelil štatút veterána protikomunistického odboja 206 osobám. Pracovníci ústavu pripravili podklady do evidencie osôb, ktoré vykonávali službu podľa zákona č. 283/2021 Z. z. Celkovo išlo o údaje k 4 608 príslušníkom Štátnej bezpečnosti, 647 príslušníkom Vojenskej kontrarozvedky, 510 členom ÚV KSS, 52 členom Zboru povereníkov, 121 členom vlád Československej republiky (1948 – 1968), 91 členom vlád Československej socialistickej republiky (1969 – 1989), 52 členom vlád Slovenskej socialistickej republiky (1969 – 1989) a 563 poslancom Slovenskej národnej rady.

S cieľom ďalšieho rozvoja a plnenia úloh vyplývajúcich ústavu zo zákona bude v najbližšom čase potrebné riešiť rekonštrukciu nehnuteľností ÚPN a otázku navýšenia finančných prostriedkov, ktoré umožnia stabilizáciu personálnych kapacít ústavu, tak aby naďalej bolo možné na potrebnej úrovni plniť všetky úlohy.

V záujme nastolenia spravodlivosti bude ústav naďalej vyvíjať a podporovať aktivity súvisiace s vyrovnávaním sa s totalitnou minulosťou, odškodnením obetí a nápravou spáchaných krívd, ako aj so vznikom múzea totalitných režimov. Pretože sme presvedčení, že dôkladné poznanie našej totalitnej minulosti vytvára základné predpoklady pre posilnenie našej demokratickej súčasnosti i budúcnosti.